

POVIJEST SPORTA OSOBA S INVALIDITETOM

Gec, Sara

Master's thesis / Specijalistički diplomski stručni

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Applied Sciences Ivanić-Grad / Veleučilište Ivanić-Grad**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:258:805440>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-05**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Applied Sciences Ivanić-Grad](#)

VELEUČILIŠTE IVANIĆ – GRAD

**SPECIJALISTIČKI DIPLOMSKI STRUČNI STUDIJ PROTETIKA,
ORTOTIKA I ROBOTIKA U FIZIOTERAPIJI**

(Studij za stjecanje stručnog naziva Magistra fizioterapije; mag. physioth.)

Sara Gec

POVIJEST SPORTA OSOBA S INVALIDITETOM

Diplomski rad

Mentor:

dr.sc. Goran Bobić, prof. fiz. kult., pred.

Ivanić – Grad, 2023.

(potpis studenta)

(potpis mentora)

Ovim potpisima se potvrđuje da je ovo završena verzija diplomskog rada koja je obranjena pred Povjerenstvom te da je ova tiskana verzija istovjetna elektroničkoj verziji predanoj u digitalni repozitorij Veleučilišta Ivanić-Grad.

POVIJEST SPORTA OSOBA S INVALIDITETOM

SAŽETAK

Cilj ovog rada je pregledom dostupne stručne literature prikazati zainteresiranoj užoj i široj javnosti razvoj sporta osoba s invaliditetom od njegovih početaka do danas te prikazati najveće uspjehe hrvatskih sportaša osoba s invaliditetom. Ljudsko tijelo građeno je za aktivnost, a ne za mirovanje. Tjelesna aktivnost je jedna od glavnih životnih i ljudskih funkcija te najvažnijih zdravstvenih odrednica povezanih s načinom života. Tijekom milijuna godina ljudsko tijelo razvilo se u složen organizam koji je sposoban izvoditi mnoge motoričke zadatke, od uporabe velikih mišićnih skupina za hodanje, trčanje i penjanje pa sve do izvođenja najmanjih, finih pokreta, što uključuje i manualne vještine. Tjelesna aktivnost postoji od najranijih početaka ljudskog postojanja, odnosno, od prapovijesti pa sve do danas. Osoba koja ima dugotrajno, tjelesno, mentalno, intelektualno ili osjetilno oštećenje, koje u međudjelovanju s različitim preprekama može sprječavati njezino puno i učinkovito sudjelovanje u društvenoj zajednici, naziva se osoba s invaliditetom. Prema Zakonu o Hrvatskom registru o osobama s invaliditetom otkrivena su razna oštećenja koja su uključena u invaliditet. Uključeni su: oštećenje vida, oštećenje sluha, autizam, oštećenja govora i komunikacije, oštećenja perifernog i središnjeg živčanog sustava i mnoga druga. Rehabilitacija osoba s invaliditetom nije nimalo lak proces te je tu potrebno uložiti puno truda i ulaganja u ostvarenje željenih ciljeva bilo od osobe s invaliditetom ili od osobe koja pruža terapiju. Sport pruža iznimno važnu ulogu kod osoba s invaliditetom. Utječe na zdravlje, psihofizičku sposobnost, pruža ljudima pozitivno razmišljanje i smanjuje negativne osjećaje poput depresije i anksioznosti. Sport osoba s invaliditetom prvi put se spominje u 19. stoljeću, dok u 20. stoljeću postaje sve popularniji, osobito nakon 1960. godine kada su u Rimu održane prve Paraolimpijske igre. Hrvatski sportaši s invaliditetom na Paraolimpijskim igrama natječu se od 1992. godine, te su ostvarili brojne uspjehe. Igre su s godinama postale sve popularnije, te su danas najveći međunarodni sportski događaj osoba s invaliditetom.

KLJUČNE RIJEČI: inkluzija, Paraolimpijske igre, fizioterapija

HISTORY OF SPORTS FOR PERSONS WITH DISABILITIES

ABSTRACT

The aim of this paper is to present the development of sports for people with disabilities from its beginnings to the present to the interested narrow and wider public through a review of the available professional literature, and to show the greatest successes of Croatian sports for people with disabilities. The human body is built for activity, not rest. Physical activity is one of the main life and human functions and the most important health determinants related to lifestyle. Over millions of years, the human body has developed into a complex organism that is capable of performing many motor tasks, from using large muscle groups for walking, running, climbing, and the like to performing the smallest, fine movements, which includes manual skills. Physical activity has existed since the earliest beginnings of human existence, that is, from prehistory to the present day. A person who has a long-term, physical, mental, intellectual or sensory impairment, which, in interaction with various obstacles, can prevent his full and effective participation in the social community, is called a person with a disability. According to the Act on the Croatian Register of Persons with Disabilities, various impairments have been discovered that are included in disability, including: vision impairment, hearing impairment, autism, speech and communication impairments, peripheral and central nervous system impairments, and many others. Rehabilitation of people with disabilities is not an easy process at all, and it requires a lot of effort, investment and goals, whether from the person with disabilities or from the person providing therapy. Sport plays an extremely important role for people with disabilities. Sport affects health, psychophysical ability, provides people with positive thinking and reduces negative feelings such as depression and anxiety. Sport for people with disabilities was first mentioned in the 19th century, while it became increasingly popular in the 20th century, especially after 1960 when the first Paralympic Games were held in Rome. Croatian athletes with disabilities have been competing at the Paralympic Games since 1992, and have achieved numerous successes. The Games have become increasingly popular over the years and have become the largest international sporting event for people with disabilities.

KEY WORDS: inclusion, Paralympic Games, physiotherapy

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1. SPORT	3
1.1. DEFINICIJA SPORTA	3
1.2. PODJELA SPORTA	4
2. POVIJEST SPORTA	5
2.1. RAZVOJ SPORTA KROZ POVIJEST	5
2.1.1. EGIPAT	6
2.1.2. GRČKA I ANTIČKE OLIMPIJSKE IGRE	7
2.1.3. RIMSKO CARSTVO	8
2.1.4. OLIMPIZAM U HRVATSKOJ	8
3. OSOBE S INVALIDITETOM	10
3.1. VRSTE OŠTEĆENJA I PREVENCIJA	12
3.2. REHABILITACIJA OSOBA S INVALIDITETOM	13
3.3. POVIJEST OSOBA S INVALIDITETOM	14
4. POVIJEST SPORTA OSOBA S INVALIDITETOM	16
4.1. POVIJEST I RAZVOJ SPORTA OSOBA S INVALIDITETOM	16
5.2. POVIJEST I RAZVOJ SPORTA OSOBA S INVALIDITETOM U HRVATSKOJ	18
5.3. SPORT OSOBA S INVALIDITETOM	19
5.4. OGRANIČENJA OSOBA S INVALIDITETOM ZA BAVLJENJE SPORTOM	21
6. PARAOLIMPIJSKE IGRE	23
6.1. POVIJEST PARAOLIMPIJSKIH IGARA	23
6.2. PARAOLIMPIJSKE IGRE	26
6.3. PARAOLIMPIJSKE VRIJEDNOSTI	27
6.4. KLASIFIKACIJA I KATEGORIJE PARAOLIMPIJSKOG SPORTA	28
6.5. MEĐUNARODNI PARAOLIMPIJSKI ODBOR (INTERNATIONAL PARALYMPIC COMMITTEE)	29
7. HRVATSKA NA PARAOLIMPIJSKIM IGRAMA	30
7.1. POVIJEST	30
7.2. HRVATSKI SPORTAŠI NA PARAOLIMPIJSKIM IGRAMA	31
7.3. HRVATSKI PARAOLIMPIJSKI ODBOR	34
7.4. SPECIJALNA OLIMPIJADA	35
8. SPORTSKI SAVEZI I UDRUGE OSOBA S INVALIDITETOM U RH	36
9. ZAKLJUČAK	40

10. LITERATURA	41
POPIS SLIKA.....	45
POPIS TABLICA	46

1. UVOD

„ Kad bi vježbanje bilo kao tableta, to bi u svijetu bio najčešće propisivan i najkorisniji lijek.“ (dr. Robert N. Butler).

Važnosti bavljenja sportom su mnogobrojne, a glavni benefiti su vidljivi kroz sve segmente antropološkog statusa (Vuković, Trivun, 2002). Sport (šport) cjelokupni je naziv za tjelovježbene aktivnosti kod kojih glavnu dominaciju ima natjecateljski duh; njegovanje tjelesnih svojstava i sposobnosti, njihovo provjeravanje i unaprjeđivanje putem igre, borbe i natjecanja. Sport je raširena i vrlo popularna društvena grana te je sastavni dio kulture suvremenog društva. Tjelesna aktivnost bila je povijesna potreba: borba za opstanak tražila je vrlo dobru tjelesnu spremu, što znači da je bila potrebna dobra funkcionalna sposobnost. Kao lovci – sakupljači ljudi su u potrazi za hranom morali prelaziti velike udaljenosti te brzo i daleko trčati kako bi izbjegli napad. Kako je civilizacija napredovala, tako su se i ljudska snaga i pokreti nastavljali razvijati za zemljoradnju, gradnju i savladavanje udaljenosti do cilja (Heimer, 2018). Počeci sporta i sportskih natjecanja sežu od prapovijesti. Prednost su imali oni koji su bili zdravi i nisu imali nikakve teškoće, ljudi koji su mogli bolje trčati, skakati, plivati i slično. S razvojem civilizacije u igrama su se pojavili posebni predmeti poput lopti, batova, štapova, reketa i slično, dok su se natjecanja održavala na posebno izgrađenim prostorima (igralištima, borilištima i slično). Najstariji spomenici o sportu pronađeni su na otoku Kreti, gdje su početkom 20. stoljeća otkrivena stara igrališta, odnosno borilišta s gledalištem iz razdoblja kretske kulture (Enciklopedija, 2021).

Otkriveno je da su u povijesti ljudi bacali i ubijali djecu s poteškoćama i invaliditetom jer se vjerovalo da su takva djeca beskorisna. Sport kompletno mijenja osobu s invaliditetom na jednako dubok način osnažujući ih u ostvarenju svog potencijala i cilja, a isto tako potiče i na promjene u društvu. Kroz sport, osobe s invaliditetom stječu društvene mogućnosti, razvijaju svoju neovisnost, postaju snažniji u djelovanju kao nositelji svojih životnih promjena. Moć sporta kao oruđa za transformaciju od velike je važnosti za žene, zato što žene s invaliditetom doživljavale dvostruku diskriminaciju na temelju njihovog spola i invaliditeta. Žene čine samo jednu trećinu sportaša na međunarodnim natjecanjima. Pružajući ženama s invaliditetom priliku da se natječu i pokažu svoje tjelesne sposobnosti, sport može pomoći u smanjenju rodni stereotipa i negativnih percepcija koji su povezani s invaliditetom. Kako bi se ispunili određeni ciljevi i iskorijenilo siromaštvo, čelnici 189 zemalja potpisali su povijesnu milenijsku deklaraciju na Milenijskom summitu Ujedinjenih naroda 2000. godine. Na primjer,

možnosti zasnovane na sportu mogu pomoći u postizanju cilja univerzalnog osnovnog obrazovanja smanjenjem stigme koja sprječava djecu s teškoćama u razvoju da pohađaju školu; promicanje ravnopravnosti spolova osnaživanjem žena i djevojaka s invaliditetom u stjecanju zdravstvenih informacija, vještina, društvenih mreža i leaderskog iskustva; te dovesti do povećanja zaposlenosti i niže razine siromaštva i gladi pomažući u smanjenju stigme i povećanju samopouzdanja. Konvencija UN -a o pravima osoba s invaliditetom je prvi pravno obvezujući međunarodni instrument koji se bavi pravima osoba s invaliditetom i sportom (Stojanović, 2021). Kroz sportske aktivnosti osobe s invaliditetom uče kako savladati subjektivni neurofizički umor, odnosno dominantni simptom u ranim fazama rehabilitacije osobito kod fraktura, paraliza i amputacija. Svaki pomak i napredak jača organizam, poboljšava te osposobljava osobu za obavljanje aktivnosti i povratak starom načinu života i povratak obitelji i prijateljima (Sinovčić, 2020).

Sport kod osoba s invaliditetom prvi put se spominje u 19.stoljeću, dok je pravi razvoj započeo 1948. godine, kada je Engleska pod pokroviteljstvom Ludwiga Guttmana, ugostila prve igre u invalidskim kolicima u bolnici Stoke Mandeville. Doktor Ludwig Guttman osnivač je Paraolimpijskih igara, a također je smatrao da je sport najefikasnije sredstvo liječenja i rehabilitacije kod osoba s invaliditetom. Prve Paraolimpijske igre održale su se u Rimu 1960. godine, a 1976. godine u Švedskoj održale su se prve Zimske igre. Održavaju se svake četiri godine te uključuju ceremoniju otvaranja i ceremoniju zatvaranja. (Jakopović, 2022).

Sport osoba s invaliditetom u Hrvatskoj, prvi put se spominje 8. rujna 1964. godine u Zagrebu kada je osnovan "Savez za sport i rekreaciju invalida Hrvatske". Hrvatski sportaši na Paraolimpijskim igrama natječu se od 1992. godine te su ostvarili značajne rezultate (Hrvatska enciklopedija, 2022). U Hrvatskoj su osnovane mnoge udruge i savezi za osobe s invaliditetom, a neke od njih su Hrvatski paraolimpijski odbor, Udruga osoba s amputacijom udova Grada Zagreba i Zagrebačke županije (UAZ), a osnovana je 2013. godine. Cilj ovog rada je pregledom dostupne stručne literature prikazati zainteresiranoj užoj i široj javnosti razvoj sporta osoba s invaliditetom od njegovih početaka do danas te prikazati najveće uspjehe hrvatskih sportaša osoba s invaliditetom.

1. SPORT

1.1. DEFINICIJA SPORTA

„Sport obuhvaća različite motoričke aktivnosti varijabilnog i dinamičkog karaktera u kojima na specifičan način dolazi do kompletnog izražaja sportaševe sposobnosti, osobine i znanja u treningu i natjecanju.“

Postoji niz definicija o sportu, no najvažnija je svrha sporta. Sport (šport) je naziv za svaku fizičku aktivnost koju čovjek izvodi iz natjecateljskih razloga. Prema definiciji Vijeća Europe: „sport predstavljaju svi oblici tjelesne aktivnosti koji kroz organizirano sudjelovanje, ciljaju prema izražavanju i poboljšanju tjelesne funkcije i mentalnog blagostanja, stvaranju društvenih odnosa i postizanju rezultata u natjecanju u svim segmentima“ (Komisija europskih zajednica, 2007). Sport uključuje fizičke aktivnosti koje s izvode s ciljem da se čovjek zabavlja, razvija svoje tijelo, izvode se radi zadovoljenja natjecateljskog duha i poboljšanja psihofizičkih sposobnosti. (Komisija europskih zajednica, 2007).

Vrlo je bitno baviti se sportom, prvenstveno zbog zdravlja, ali i zbog boljeg načina života. Sportske aktivnosti jedna su od važnijih sastavnica ljudskog života i ne smiju se zanemariti u nijednoj njegovoj fazi. Svjetska zdravstvena organizacija preporuča vježbanje kod odraslih osoba minimalno 30 minuta na dan, a kod djece 60 minuta na dan. Svaki čovjek se osjeća bolje i produktivnije nakon rekreacije ili bilo koje tjelesne aktivnosti koju radi. Sport i rekreacija pomažu kod stanja kao što su depresija, anksioznost, loše raspoloženje i slično, a isto tako poboljšava disanje, vitalnost, rad srca, rad i funkciju mišića. Tijelo je opuštenije i bolje, poboljšava se kvaliteta sna. Bavljenje sportom ima važnu ulogu i kod smanjenja loših navika kao što su ovisnost o alkoholu, uzimanje droge, nasilje i razni oblici kriminalnih djela, osobito kod mlađe populacije. Kroz sport se organiziraju razne humanitarne akcije, pomaže se onima kojima je potrebna novčana pomoć (Mihović, 2018). Prema zakonima Republike Hrvatske uređena su i pitanja iz područja sporta, a dva najvažnija su: Zakon o sportu i Zakon o udrugama (Enciklopedija.cc, 2021).

1.2. PODJELA SPORTA

Prema definiciji i razini sport može biti vrhunski odnosno selektivni i masovni, odnosno neselektivni. U području sporta postoji nekoliko sustava, a to su: profesionalni sport, amaterski sport, rekreacijski sport, školski sport i sport osoba sa invaliditetom (Enciklopedija.cc, 2021). Sportske aktivnosti mogu se podijeliti na pojedinačne (samostalne), grupne (zajedničke) te natjecateljskog, odnosno slobodnog karaktera. U samostalne sportove svrstavaju se sportovi gdje se čovjek sam zalaže za svoje ciljeve i uspjehe. U tu vrstu sportova ubrajaju se tenis, šah, golf, judo, karate, borilački sportovi, atletika, triatlon, sportska gimnastika, ritmička gimnastika, plivanje i mnogi drugi. Određeni sportovi mogu se izvoditi samostalno ili grupno primjerice tenis, badminton, veslanje i slično. Grupnim sportovima pripadaju svi sportovi koji se izvode grupno, odnosno u skupini. Tu najveće mjesto zauzimaju sportske igre u koje ulaze nogomet, rukomet, košarka, odbojka, ragbi, hokej na ledu i na travi i ostali.

Sport može biti natjecateljskog ili slobodnog karaktera. Slobodni (amaterski) karakter je kada se sportaši bave sportom iz određenog razloga, a najčešće su to zdravstveni razlozi, npr. planinarenje koje je odlično za dišni sustav, a isto tako dobro djeluje i na mišićni i na krvožilni sustav čovjeka. Često se govori i olimpijskim sportovima, odnosno o sportovima koji su u programu ljetnih i zimskih olimpijskih igara, a govori se i o neolimpijskim sportovima (Enciklopedija.cc, 2021).

Slika 1. Vrste sportova

Izvor: www.yoursportplanner.com

2. POVIJEST SPORTA

2.1. RAZVOJ SPORTA KROZ POVIJEST

Sport je sastavni dio ljudskog života od samog početka čovječanstva. Same sportske aktivnosti pojavljuju se od najranijih vremena, pri čemu se u početku sport kroz povijest prikazivao kao umjetnost. Mnogi arheološki nalazi i špiljske slike ukazuju na prve tehnike tjelovježbe, a to su bili trčanje, bacanje kamenja, bacanje koplja, ples i mačevanje štapovima. Sportske aktivnosti se u to vrijeme nisu shvaćale kao aktivnosti već su se koristile kao instinkti za preživljavanje (Jajčević, 2010.). Obzirom da su ljudi u prapovijesnom razdoblju živjeli u pećinama koje su koristili kao skrovište od životinja i elementarnih nepogoda, tamo su ostavili prve tragove svoje umjetnosti. Također o tome svjedoče i brojna nalazišta špiljskih slika u Španjolskoj, Francuskoj, ali i diljem cijele Europe i šire. Prvi slikovni prikazi sportskih aktivnosti u prapovijesti oslikani su u razdoblju paleolitika iako su u tom razdoblju nad prikazima ljudskog lika dominirali prikazi životinja, a najviše su dominirali u razdoblju mezolitika, odnosno kamenog doba i u razdoblju neolitika. Jedan od najpoznatijih primjera špiljske umjetnosti pronađen je u Španjolskoj u špilji Los Caballos između 10 000 i 9 000. godine prije Krista, a ilustracija prikazuje lov, odnosno ljudske pretke koji nose i bacaju koplje na životinje. Nadalje, slične zidne slike nalaze se u afričkoj špilji Tassili n'Ajjer u Alžiru. To su među najranijim slikovnim dokumentacijama fizičke aktivnosti i sporta na kojima se nalaze scene lova koje se mogu povezati s današnjim aktivnostima koje se nazivaju streljaštvo i bacanje koplja. Također, od ostalih sportskih aktivnosti koje su se kasnije razvile u sportske discipline su trčanje i bacanje kamena, a bile su prisutne još u prapovijesti. Nekoliko desetljeća ili stoljeća kasnije, pojavile su se potrebe za novim aktivnostima kao što su plivanje, jahanje i veslanje koje je bilo potrebno nakon razvoja društva u kompleksniju zajednicu (Bilić, 2022).

Slika 2. Los Caballos, Španjolska, 10 000 – 9000 g.pr. Kr.

Izvor: hrcak.srce.hr

2.1.1. EGIPAT

Što se tiče povezanosti sporta i umjetnosti u drevnoj egipatskoj civilizaciji, ona još uvijek ne odgovara suvremenoj definiciji sportske aktivnosti. Međutim, Egipćani su dobro poznavali tjelovježbu i koliko je ona bitna. Sva literatura i spomenici ispisani su hijeroglifima koji su nakon dugo vremena odgonetnuti i još uvijek se proučavaju. Bogate ilustracije ukazuju na to da su Egipćani kroz tisućljeća njegovali određeni sustav sporta i tjelovježbe (Jajčević, 2010). Najprije u sklopu različitih obreda koji su bili posvećeni bogovima, kao dio pogrebnog kulta i na svečanostima. Ples je Egipćanima bio vrlo bitna aktivnost pogotovo mladim Egipćankama, a isto tako su vjerovali da ples može utjecati na žetvu, vremenske prilike i prirodne sile. Ples je bio od tolike važnosti da su Egipćani stvorili „plesno pismo“ u kojemu su se nalazile oznake koje su upućivale na određenu vrstu plesa. Stoga, postoji oznaka *ib'* ili *iba* koja označava ritualni ples, a često se primjenjivao u Starom kraljevstvu, zatim, *kšks'* koji se izvodio u čast božici Hator, *trf* ili *tjeref* koji se izvodio u kružnim gibanjima na pogrebima te mnogi drugi. Reljefi i zidne slike koji prikazuju ples mogu se pronaći u egipatskim grobnicama, palačama te ostalim monumentalnim građevinama. Ples je bio praćen glazbom koju su glazbenici stvarali na harfama, lirama i gitarama. Od ostalih sportskih aktivnosti, prakticirale su se vježbe na svježem zraku, s obzirom da im je cilj bio živjeti dulje od prosjeka, a tada je životni vijek trajao oko 40 godina (Bilić, 2022).

Motivi tjelovježbe prikazani su na hijeroglifima i metodički dokazuju postojanje razvijenog sustava tjelesnog obrazovanja. Najstarije vježbe sastojale su se od dizanja ruku, savijanja tijela i uzdignutih ruku i snažnog širenja nogu s podignutim rukama. Također, postojao je i niz vježbi rastezanja i vježbi protezanja. Služili su se i loptama i ta aktivnost je bila vrlo popularna - aktivnosti su bile od hvatanja i dodavanja do žongliranja. U nizu zidnih slika mogu se vidjeti scene loptanja Egipćana, a lopte kojima su se služili sačuvane su sve do danas u Britanskom muzeju te u Kairu i u Berlinu. Hrvanje i mačevanje također su bili poznati u starom Egiptu, a od ekipnih igara bila je zastupljena *hocksha* koja slični današnjem hokeju na travi. Također, Egipćani su bili izvrsni plivači. Hijeroglifski znakovi za plivanje slični su prikazu današnje tehnike slobodnog stila. Što se tiče atletike i dizanja utega, poznato je da je postojalo nekoliko igara u kojima je glavno bilo trčanje iako nisu pronađeni dokazi o natjecanjima u trčanju. Stari Egipćani su se bavili i jednom vrstom dizanja utega, a taj sport je i danas vrlo popularan u Egiptu (Vujnović, 2021).

2.1.2. GRČKA I ANTIČKE OLIMPIJSKE IGRE

Razdoblje antičke Grčke trajalo je od 8. stoljeća pr. Krista pa sve do kraja antičkog vijeka. U ovom vijeku dolazi do vrhunca prikaza sporta kroz umjetnost. Fasciniranost starih Grka anatomijom ljudskog tijela, specifičnost položaja i važnost sporta u njihovom životu općenito je presudna za povijest sporta. Sustav raznovrsnih vježbi i proces tjelesnog vježbanja, plesa i igara, Grci su nazivali gimnastika. Gimnastika se dijelila na *palestriku* (trčanje, petoboj, hrvanje, jahanje, itd.), *arhestriku* (glazbeno i estetsko usavršavanje uz ples) i igre. U Staroj Grčkoj civilizaciji nastale su Olimpijske igre u čast bogu Zeusu, a naziv su dobile prema planini Olimp. Studije smatraju da su se prve Olimpijske igre održale 776. godine prije Krista. Igre su se povezivale sa vjerom te su imale karakter svečanosti. Ženama je ulaz bio zabranjen za vrijeme održavanja Olimpijskih igara, osim vrhovnoj svećenici Igara Demetri Hamini. Natjecanja su počela u jednoj disciplini, a to je trčanje, a kasnije su se proširila na više disciplina: trčanje na jedan stadij, skok u dalj, bacanje koplja i hrvanje. Bacanje diska u to doba ostvarilo se kao Olimpijska disciplina, a umjetnici su bili fascinirani pokretom, zahtjevnošću i izazovom kreiranja takvog položaja tijela. Jedan od najvažnijih umjetnika bio je Poliklet sa svojim sjajnim djelom Doridorf, odnosno kopljonoša iz 450. godine prije Krista (Bilić, 2022). Starci Grci voljeli su natjecanja koja su postala sastavni dio plemenskih i vjerskih svečanosti. Od umjetničkih predmeta iz razdoblja antičke Grčke koji su prikazivali sportske aktivnosti bile

su i keramičke vaze. Na otoku Kreti pronađeni su najstariji spomenici o sportu, otkrivena su igrališta, odnosno borilišta s gledalištem iz razdoblja kretske kulture, a popularne su bile igre s bikovima. O nalazištima svjedoče mnogobrojne sačuvane skulpture koje prikazuju antičke sportaše (npr. brončani kip pronađen u moru pokraj Lošinja – tzv. hrvatski Apoksiomen) (Enciklopedija.cc, 2021).

2.1.3. RIMSKO CARSTVO

Rimljani su bili pod utjecajem Helena i u pogledu tjelovježbe. Međutim, u Rimskom Carstvu tjelovježba i igre sve češće su ulazili u dekadenciju, koja je nakon dugo vremena dobila svoje obilježje u spektakularnim plesnim priredbama. Uz vojni odgoj, lov je također bio vrlo popularan, pa zatim plivanje na javnim kupalištima i u plivalištima. Rimljani su poznavali različite igre s loptama. Atletska natjecanja nisu bila toliko popularna kao u Grčkoj, ali su zato cirkus i gladijatorske igre bile vrlo popularne i posjećivane (Hrvatska enciklopedija, 2022). Gladijatorske igre ostale su zapamćene po velikoj okrutnosti kojom se podilazilo najnižim porivima puka. Gladijatori su morali održavati svoju tjelesnu snagu i spremnost jer im je o tome ovisila pobjeda - isto tako i život jer su se borbe vodile na život i smrt. Vrhunski gladijatori bili su popularni poput današnjih sportaša, iako su bili na samom dnu rimske društvene ljestvice. Nakon što je prihvaćeno kršćanstvo, spominjalo se ukidanje gladijatorskih igara, ali se to ostvarilo tek nakon sedam stoljeća. U Rimu su se održavale sportske igre pod nazivom Akcijske igre. Održavale su se svake četiri godine na Marsovu polju, na stadionu koji je primao oko 15.000 gledatelja. Također su postojale i Kapitolijske igre koje su se održavale na proljeće svake četiri godine (Vujnović, 2021). Pierre de Coubertin osnivač je modernih Olimpijskih igara te se smatra ocem olimpizma i ima posebnu važnost u povijesti sporta (Vujnović, 2021).

2.1.4. OLIMPIZAM U HRVATSKOJ

Pokretač olimpizma u Hrvatskoj bio je aktivni član Hrvatskog sokola dr. Franjo Bučar i on je osnovao Međunarodni olimpijski odbor (MOO). Franjo Bučar smatra se ocem Hrvatskog sporta. Njegov lik je stalno prisutan kad se govori o temeljima hrvatskoga tjelesnog odgoja, modernog sporta, olimpizma, sokolstva te mnogih drugih aktivnosti. U časopisu *Gimnastika* Bučar je objavio vijest o velikom međunarodnom sastanku s ciljem uspostavljanja novih

Olimpijskih igara. Bučar je organizacijskom odboru u Ateni poslao preliminarnu prijavu u želji da na igrama sudjeluju Hrvati. Grci su dali pozitivan odgovor, a nakon toga su Bučara poslali na Olimpijski odbor u Mađarsku. Mađari su zatražili da se Hrvati priključe njihovom Olimpijskom odboru pa su stoga hrvatski sportaši trebali nastupiti u okviru mađarske ekipe. No Hrvati nisu pristali na takve uvjete i nisu mogli nastupati na prvim modernim Olimpijskim igrama u Ateni 1896. godine. Nakon formiranja Kraljevine SHS krajem 1918. godine, Hrvatski sportski savez (HSS) svoje djelatnosti prenosi na Jugoslavenski olimpijski odbor. Franjo Bučar izabran je za prvog predsjednika, a 1920. godine bio je primljen u članstvo MOO – a. Hrvatski sportaši su prvi put nastupali na sedmim Olimpijskim igrama 1920. godine u Anversu pod jugoslavenskom zastavom. U razdoblju od 1940. do 1988. godine hrvatski olimpijci su nastupali pod jugoslavenskom zastavom na svim ljetnim Olimpijskim igrama. Nakon što je u ljeto 1989. godine pao Berlinski zid, uslijedile su demokratske promjene koje su zahvatile i jugoistočnu Europu. Nakon što je Hrvatski sabor proglasio suverenost i samostalnost Hrvatske i sport je dobio priliku za potpunu afirmaciju. Osnovani su Hrvatski športski savez (HŠS), a nakon toga i Hrvatski olimpijski odbor (HOO) (Vujnović, 2021).

3. OSOBE S INVALIDITETOM

Riječ invaliditet dolazi od latinske riječi *invalidus* što u prijevodu znači nesposoban, nevrijedan ili slab iz čega se može zaključiti da se na prvo mjesto stavlja ljudsko ograničenje, a ne osoba što dovodi do promjene i u društvu. Brojni dokumenti i autori na različite načine definiraju invaliditet, no iz svakog od tih izvora mogu se izabrati osnovni podaci i odrednice određena osoba s invaliditetom te iz koje perspektive oni gledaju na invaliditet (Bartoš, 2016).

Prema Međunarodnoj klasifikaciji oštećenja, invaliditeta i hendikepa (engl. International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps - ICIDH) Svjetska zdravstvena organizacija iz 1980. godine odredila je da:

1. oštećenje predstavlja bilo kakav gubitak ili odstupanje od normalne fiziološke, psihičke ili anatomske strukture ili funkcije
2. invaliditet predstavlja bilo kakav nedostatak ili ograničenje sposobnosti za obavljanje određene aktivnosti na način koji se smatra normalnim za čovjeka
3. hendikep predstavlja nedostatak za određenu osobu, koji rezultira iz oštećenja ili invaliditeta, a onemogućuje mu ili ograničava ispunjenje čovjekove prirodne uloge u društvu te to ovisi o spolu, dobi te o kulturnim i društvenim čimbenicima.

Stoga, osoba s invaliditetom je svaka osoba kod koje postoji tjelesno, osjetilno i mentalno oštećenje, koje za svoju posljedicu ima trajnu ili smanjenu mogućnost obavljanja svakodnevnih osobnih potreba u svakodnevnom životu najmanje 12 mjeseci. Također, postoje i osobe s invaliditetom sa smanjenim radnim sposobnostima čiji invaliditet, kada se gleda u odnosu na sposobnosti kod osoba bez invaliditeta, imala ona jednake ili slične uvjete rada, za posljedicu ima trajnu ili smanjenu mogućnost radnog osposobljavanja (Bartoš, 2016). Prema podacima Svjetske zdravstvene organizacije, procjenjuje se da oko 15 – 19% svjetske populacije živi s nekom vrstom invaliditeta. Procjenjuje se da se samo oko 2% ljudi bavi sportskim aktivnostima, dok je u Hrvatskoj taj postotak puno manji (Otočan, 2021). Osobe s invaliditetom čine oko 14% ukupnog stanovništva Republike Hrvatske, što znači da u Hrvatskoj živi 586.153 osoba s invaliditetom, od čega je 57% muškog spola i 43% ženskog spola. Najveći broj osoba s invaliditetom je u radno – aktivnoj dobi (20 – 64 godina). Broj djece i mladih s invaliditetom (0 – 19 godina) je 11%. Prema podacima Očevidnika zaposlenih osoba s invaliditetom, u RH je zabilježeno 24. 566 osoba s invaliditetom koje su zaposlene (Čustonja, Škegro, 2020). Osobe s invaliditetom često se susreću s društvenim preprekama, a sam

invaliditet u društvu izaziva negativna mišljenja i diskriminaciju u mnogim segmentima. Kao rezultat stigme koja je povezana s invaliditetom, osobe s invaliditetom često su isključene iz obrazovanja, zapošljavanja, sporta i natjecanja te života u zajednici što im uskraćuje mogućnosti koje su vrlo važne za njihov društveni razvoj, dobrobit i zdravlje. Zagrebačka strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom 2016. godine, istaknula je kako posebnu pažnju treba posvetiti određenim skupinama unutar cijele populacije osoba s invaliditetom (Dolenec, 2017).

U tu skupinu uključeni su:

- Djevojke i žene s invaliditetom koje se susreću s društvenim predrasudama, diskriminacijom, zlostavljanjem, s isključenjem iz socijalnog života,
- osobe s teškim invaliditetom kojima isto tako treba osigurati bolju kvalitetu života te visoku razinu društvene podrške i potpore,
- djeca s teškoćama u razvoju kojima je potrebna posebna skrb te mogućnost uživanja u svim pravima koja djeca trebaju imati,
- mlade osobe s invaliditetom koje se suočavaju s velikim problemima kod profesionalnog osposobljavanja i zapošljavanja, suočavaju se s isključenošću iz društva, netolerancijom i zlostavljanjem,
- osobe s invaliditetom starije životne dobi kojima treba osigurati aktivno sudjelovanje u životu, neovisan život i samostalnost (Dolenec, 2017).

Osobe s invaliditetom ne smiju biti isključene iz sportskih aktivnosti, dapače, sportske aktivnosti potiču osobe s invaliditetom na bavljenje sportom i to pozitivno utječe na zdravlje, na psihološko stanje osobe, smanjuje depresiju i anksioznost, a također utječe i na socijalizaciju i društvo. Vijeće Europe je izdalo mnoge dokumente o ljudskim pravima osoba s invaliditetom, a neki od glavnih ciljeva su: poboljšati kvalitetu života osoba i njihovih obitelji, poticati pružanje kvalitetnih usluga, osmisliti aktivnosti uz pomoć kojih se potiče održavanje tjelesnog i mentalnog stanja, treba prihvatiti nove pristupe kojima se održava dobro mentalno i tjelesno zdravlje te razvijati programe i resurse koji odgovaraju osobama s invaliditetom (Posavec, 2021).

Slika 3. Osoba s invaliditetom

Izvor: <https://boom93.rs/>

3.1. VRSTE OŠTEĆENJA I PREVENCIJA

Osobe s invaliditetom razlikuju se prema vrstama i razinama oštećenja. Prema skladu s Pravilnikom o sustavu i načinu rada tijela vještačenja u postupku ostvarivanja prava iz socijalne skrbi te drugih prava po posebnim propisima, promjene u zdravstvenom stanju dijele se na 4 skupine: tjelesna oštećenja, intelektualna oštećenja, mentalna oštećenja i oštećenja autističnog spektra (PAS).

U tjelesna oštećenja uključeni su: oštećenje vida, oštećenje sluha, gluhosljepoća, oštećenje glasovno – govorne komunikacije, oštećenje lokomotornog sustava, oštećenje perifernog živčanog sustava, oštećenje središnjeg živčanog sustava, oštećenje mišićnog sustava te ostala oštećenja organa i organskih sustava. Pod intelektualnim oštećenjem uključeno je iznadprosječno intelektualno funkcioniranje, a ono za sobom povlači i značajno ograničenje adaptivnog funkcioniranja. Osobe s intelektualnim oštećenjem teško se uključuju u društveni život, a to je povezano s nedovršenim ili zaustavljenim razvojem intelektualnog funkcioniranja osobe. Prema skladu s Međunarodnom klasifikacijom bolesti i srodnih zdravstvenih poteškoća, intelektualna razina izražava se kvocijentom inteligencije od 0 – 69, a stupnjevi intelektualnih oštećenja dijele se na laki (IQ 50 do 69), umjereni (IQ 35 do 49), teži (IQ 20 do 34) i teški (IQ ispod 20). Prema Zakonu o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, mentalna oštećenja definirana su kao duševne smetnje, a izražavaju se promjenama u reakcijama i u ponašanju. U sklopu autističnog spektra (PAS) nalazi se skupina poremećaja koji su karakterizirani kvalitativnim nenormalnostima uzajamnih socijalnih odnosa te modela komunikacije, ponovljenim aktivnostima i zanimacijama (Dadić i sur., 2018). Također postoje i podjele koje se baziraju

na: dobi osoba, spolu, prema vremenu nastanka invalidnosti (prirođena oštećenja, perinatalna oštećenja, rana postnatalna oštećenja, oštećenja koja su nastala kasnije), vrsti oštećenja (osobe s oštećenjem sluha, osobe s oštećenjem vida, osobe s intelektualnim oštećenjima i dr.), invalidne osobe s oštećenjima unutarnjih organa i posljedicama koje su vidljive tijekom funkcioniranja respiratornog sustava, krvožilnog sustava, jetre i probavnih organa i radnoj sposobnosti (Bartoš, 2016).

U glavne ciljeve prevencije invaliditeta uključeno je sprječavanje pojavljivanja ili pogoršanja oštećenja, smanjenje najvećeg stupnja invaliditeta koji prati oštećenje i uklanjanje svakog nepovoljnog društvenog položaja. Potrebno je obratiti pažnju na čimbenike okoliša koji uključuju prehranu, sigurnu vodu i sanitet, bolesti koje se mogu spriječiti te sigurnost na cestama i radnim mjestima čime je moguće smanjiti učestalost zdravstvenih stanja koja dovode do invaliditeta. Prevencija invaliditeta se može podijeliti na tri razine, a to su primarna, sekundarna i tercijarna (Posavec, 2021).

3.2. REHABILITACIJA OSOBA S INVALIDITETOM

„Rehabilitacija osoba s invaliditetom vrlo je kompleksan proces čiji je cilj osposobiti osobu na najvišu moguću tjelesnu, psihološku, socijalnu i gospodarsku aktivnost u skladu sa sposobnostima osobe te za ponovno uključivanje u aktivnosti u svakodnevnom životu.“

Svaka osoba s invaliditetom ima pravo na profesionalno osposobljavanje, a isto tako i na rehabilitaciju te kasnije ima pravo baviti se sportom i tjelovježbom. Rehabilitacija se provodi pod općim uvjetima, no ukoliko je težina oštećenja preteška, rehabilitaciju je potrebno provoditi u posebnim ustanovama. Samo trajanje profesionalne rehabilitacije ovisi o različitim radnim sposobnostima osobe s invaliditetom, a isto tako ovisi i o samoj organizaciji programa rehabilitacije (Bartoš, 2016). Rehabilitacija osoba s invaliditetom uključuje različite procedure fizikalne terapije, a glavni cilj je očuvanje i poboljšanje stanja osobe s invaliditetom. Kod osoba s invaliditetom potrebno je raditi na stjecanju novih sposobnosti uz pomoć kojih se dolazi do traženih i ciljanih mogućnosti. Glavni dio rehabilitacije je i socijalizacija te uključivanje u društvo i zajednicu. Kod osoba s invaliditetom potrebno je provoditi trajnu rehabilitaciju (Radišić i sur., 2017).

3.3. POVIJEST OSOBA S INVALIDITETOM

Povijest osoba s invaliditetom bila je vrlo mračna i obilježena brojnim zločinima i u nekoliko primjera pokazuje da su neznanje, različita vjerovanja i strah dosta utjecali na položaj osoba s invaliditetom. U povijesti su ljudi bili dosta netolerantni prema takvim osobama, smatrali su ih beskorisnima jer osobe s invaliditetom nisu bile u stanju sudjelovati u aktivnostima za preživljavanje. Osobe s invaliditetom bile su napuštene od njihovih obitelji i društva. U kriznim situacijama ih se ostavljalo po strani i to su bile situacije kao što je borba s plemenima ili divljim životinjama, glad, poplave i slično. Takve osobe bile su prepuštene same sebi, bile su nezaštićene, nitko se nije brinuo o njima. U antičko doba u Sparti bilo je dopušteno ubijanje novorođenčeta koje je imalo neku nesposobnost ili intelektualnu poteškoću, najčešće su ih ubijali tako što su ih bacali s planine Tajget, no tek nakon što ga je pogledao najstariji u „fili“ i dao dozvolu da se takav postupak izvrši. U Ateni se dijete s invaliditetom moglo ostaviti u šumi ili pored puta. U Starom Rimu roditelji su mogli ukloniti svoje dijete s invaliditetom nakon što ga je, neposredno nakon rođenja, pregledalo pet odraslih i dalo svoje mišljenje te pristanak za takvo izlaganje. To se uglavnom obavljalo tako što su takvo dijete puštali u košari od pruća niz rijeku Tibar. Kod starih Hebreja izlaganje djece s invaliditetom bilo je zabranjeno, ali ih se zato moglo prodati za robove. Kod njih su slijepo odrasle osobe služile kao kućni učitelji, okretali su ručne mlinove te su radili ostale korisne poslove, a radi njihovog vrlo pouzdanog pamćenja često su ih podrugljivo nazivali „košare znanja“ (Zovko, 2012). U doba feudalizacije invaliditet se smatrao tolerantnim, ali bez pružanja ikakve pomoći i na taj način su osobe s invaliditetom bile prepuštene obiteljima koje su brinule o njima. Razvojem humanizma i renesanse javlja se humaniji i tolerantniji odnos prema osobama s invaliditetom. Određene kulture odbacivale su osobe s invaliditetom zbog toga što su ih doživljavali kao ekonomsku obavezu, dok su u drugim kulturama imale ravnopravan status te se vjerovalo da takve osobe donose sreću. Danas je odnos prema osobama s invaliditetom puno bolji, no tradicije i pojedina uvjerenja još uvijek utječu na suvremeno ponašanje okoline prema osobama s invaliditetom. Bitno je spomenuti i činjenicu da je u 20. stoljeću tijekom provođenja T4 programa nastradalo oko 200 000 osoba s mentalnim i tjelesnim oštećenjem. U 70. – im godinama prošlog stoljeća prepoznalo se da su osobe s invaliditetom također nositelji prava te je sukladno tome 1975. godine donesena Deklaracija o pravima osoba s invaliditetom, kojom se potvrđuje da osobe s invaliditetom imaju jednaka prava kao i sve ostale osobe bile one potpuno zdrave ili s tjelesnim poteškoćama. Godina 1981., bila je proglašena Međunarodnom godinom osoba s invaliditetom, a period od 1983. do 1994. godine Desetljećem invaliditeta.

Krajem 20. stoljeća zlostavljanje manjina smatralo se kao prijetnja miru i stabilnosti društva, pa je tako započela globalna reakcija protiv institucionalizacije osoba s invaliditetom. Organizacije usmjerene prema potrebama osoba s invaliditetom provode kampanje za pravo i jednakost na neovisan život. Organizacija američkih država 1999.godine usvojila je prvu međunarodnu zabranu diskriminacije zbog invaliditeta. Svjetska zdravstvena organizacija je integrirajući modele invaliditeta, 2001. godine donijela Međunarodnu klasifikaciju funkcioniranja, invalidnosti i zdravlja te je ona usvojena na međunarodnoj razini. Godine 2006. skupština UN – a je usvojila Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom što je postao prvi veliki sporazum o pravima čovjeka u 21. stoljeću. Premda su osobe s invaliditetom kroz povijest bile zanemarivane i zlostavljane bez mogućnosti ravnopravnog sudjelovanja u sportu, socijalnom, gospodarskom i političkom životu, u današnje vrijeme problemi osoba s invaliditetom postaju predmet povećane pažnje u javnosti, a time dolazi i promjena o stavovima prema takvim osobama i poboljšanje njihove kvalitete života. Međunarodni dan osoba s invaliditetom održava se 3. prosinca (Žeželj, 2021).

4. POVIJEST SPORTA OSOBA S INVALIDITETOM

4.1. POVIJEST I RAZVOJ SPORTA OSOBA S INVALIDITETOM

Natjecateljski sport osoba s invaliditetom pojavljuje se početkom 20. stoljeća u Francuskoj, Njemačkoj i Velikoj Britaniji i za to postoje brojni dokazi da su se osobe s invaliditetom bavile sportom prije Drugog Svjetskog rata, no to su se povremeno natjecali s fizički sposobnim osobama. Sama povijest sporta osoba s invaliditetom veže se uz ime njemačkog neurologa Ludwiga Guttmana. Dr. Guttman, židovski je liječnik njemačkog porijekla, smatrao se jednim od najboljih neurokirurga u Njemačkoj. Radio je u bolnici Stoke Mandeville, a pet godina kasnije u istoj bolnici osnovao je Centar za ozljede leđne moždine te je uveo tretman za cerebralnu paralizu. Smatra se da je pokret sporta osoba s invaliditetom započeo 1948. godine kada je, pod vodstvom Guttmana, Engleska bila domaćin prvih igara u invalidskim kolicima u bolnici Stoke Mandeville. To je bilo neformalno natjecanje u streličarstvu u invalidskim kolicima, a u njemu je sudjelovalo 16 muških pacijenata s ozljedama kralježnice protiv veterana iz obližnjeg doma za bivše vojnike s invaliditetom (Silver, 2018). Dr. Guttman navodi da su pripadnici medicine kroz povijest bili uključeni u liječenje osoba s invaliditetom i uključivali su razne tjelesne vježbe, a Depauw i Gavron (1995) tvrde da se dokazi za to mogu pronaći u zapisima i crtežima koji predstavljaju život u Kini oko 2700. godine prije Krista, a također dokazi se mogu pronaći i u primjerima ranih egipatskih, hinduističkih, grčkih i rimskih društava. Tijekom Prvog svjetskog rata, vojnici koji su pretrpjeli traumatske povrede poput amputacije ili gubitka vida uveli su sport i tjelovježbu kao dio rehabilitacije, ali prema Guttmanu početni entuzijazam za to među osobama s invaliditetom nije dugo trajao. Dr. Ludwig Guttman prepoznao je psihološke i fiziološke vrijednosti sporta u rehabilitaciji bolničkih pacijenata s paraplegijom, pa je zato uveden sport kao dio rehabilitacije za pacijente u spinalnoj jedinici. Cilj je bio promijeniti stavove društva prema osobama s ozljedom kralježnice, pokazujući im na taj način da mogu biti korisni u društvu. Postoje primjeri osoba s invaliditetom koji su se sportom bavili i prije navedenog razdoblja. Lord Byron (1788.-1824.) imao je urođenu deformaciju, ali ga to nije spriječilo da se bavi sportom i ostvaruje brojne uspjehe a bavio se plivanjem, veslanjem i boksom. Prvu međunarodnu organizaciju odgovornu za određenu skupinu oštećenja i njenu uključenost u sport osnovao je gluhi francuz E. Rubens – Alcais 1924. godine uz podršku šest nacionalnih sportova u savezu gluhih. U kolovozu 1924. godine u Parizu su održane prve Međunarodne tihe igre na kojima su

sudjelovali sportaši iz devet zemalja. Danas se te igre zovu Olimpijske igre gluhih, a postoje ljetne i zimske igre te se održavaju nakon Olimpijskih i Paraolimpijskih igara. Godine 1952. u bolnici Stoke Mandeville počele su igre poput pikada, *snookera* i kuglanja i s tim igrama su započeli skromno i oprezno. Nekoliko godina kasnije uveden je sport *polo* u invalidskim kolicima, no to se u kratko vrijeme pokazalo kao pregrub sport te je zamijenjeno *netballom* u invalidskim kolicima, a kasnije nakon toga pojavila se košarka u kolicima. Streličarstvo (1952.) je imalo veliku ulogu u jačanju mišića gornjih ekstremiteta, ramena i trupa, a o tome je ovisio uravnotežen i uspravan položaj osoba s paraplegijom. Streličarstvo se pokazalo kao vrlo važan sport za osobe s invaliditetom. To je bio jedan od rijetkih sportova u kojem su se osobe s paraplegijom mogle natjecati u jednakim uvjetima sa osobama bez invaliditeta.

Otkriveno je 5 mogućih mehanizama koji su odigrali glavnu ulogu u širenju vijesti o sportu osoba s invaliditetom u Stoke Mandevilleu te u raznim krajevima svijeta:

1. Bivši pacijenti doktora Guttmana često su premješteni na druge spinalne jedinice te su sa sobom ponijeli sve ono što su naučili o sportu. Mnogi pacijenti su se vraćali iz godine u godinu kako bi mogli sudjelovati na igrama. Liječnici i kirurzi iz cijelog svijeta posjećivali su Stoke Mandeville kako bi mogli trenirati, a uključivali su i sport u svoje programe liječenja.
2. Godine 1947., prvi put je objavljen časopis 'The Cord', sadržavao je članke o osobama s paraplegijom te je često davao prostora izvješćima o sportskim događanjima u bolnici. Obzirom da je bilo vrlo malo informacija o pomoći osobama s paraplegijom, primjerci ovog članka često su bili poslani u inozemstvo pojedincima i organizacijama koji su prenosili vijesti o natjecanjima i igrama te metodama rehabilitacije dr. Guttmana.
3. Dr. Guttman puno je putovao svijetom i često je znao izazvati određene važne pojedince u drugim državama da dovedu tim na slijedeće igre.
4. Godine 1948. dr. Guttman pobrinuo se da na natjecanjima budu društvene i političke osobe, a kasnije i sportske zvijezde kako bi privukli pozornost i pažnju medija.
5. Dr. Guttman konstantno je vršio usporedbe s Olimpijskim igrama kako bi svojim pacijentima mogao dati nešto opipljivo čemu mogu težiti i uz pomoć čega se mogu osjećati vrijednim.

Godine 1960. sa sjedištem u Parizu osnovana je Međunarodna radna skupina za sport osoba s invaliditetom pod vodstvom Svjetske federacije veterana, ali je 1964. godine raspuštena zbog jezičnih poteškoća i razlika u mišljenjima. Na sastanku u Parizu 1964. godine osnovana je Međunarodna sportska organizacija za osobe s invaliditetom (ISOD). U početku ISOD je

predstavljao mnoge skupine invaliditeta, a od 1981. slijepe osobe i osobe s cerebralnom paralizom su se odvojile i osnovali su vlastite međunarodne organizacije. Godine 2004. ISOD, koji je tada predstavljao Amputees i Les Autres, povezao se s International Stoke Mandeville Wheelchair Sports Federation (ISMWSF) u formiranje International Wheelchair and Amputee Sports Federation (IWAS) (Brittain, 2016). Godine 1952. održano je prvo međunarodno natjecanje osoba s invaliditetom u kolicima između Velike Britanije i Nizozemske. Također, 1977. godine u Los Angelesu održan je prvi turnir u tenisu u invalidskim kolicima. Sport je bio jako važan u rehabilitacijskim centrima nakon Drugog svjetskog rata (Mihović, 2018). Plivanje osoba s invaliditetom bilo je popularno 90.-ih i 2000. godina, gdje se odvijala daljnja racionalizacija događaja i klasifikacije. Natjecanja za sportaše s intelektualnim teškoćama prvi put su održana 1996. godine u Atlanti. No, natjecanja su ukinuta u Sydneyu 2000. godine radi istrage španjolske košarkaške reprezentacije i to je izazvalo suspenziju svih sportaša s invaliditetom sve do 2012. godine (Sinovčić, 2020). Rehabilitacijski sport se prvi put spominje u 19. stoljeću u Švedskoj kao gimnastika za osobe s invaliditetom, a veliku popularnost postigao je sredinom 20. stoljeća.

5.2. POVIJEST I RAZVOJ SPORTA OSOBA S INVALIDITETOM U HRVATSKOJ

Razvoj sporta osoba s invaliditetom u Hrvatskoj, počeo je organizacijom rekreativnih sportskih aktivnosti boraca Drugog svjetskog rata, da bi nakon toga 8. rujna 1964. godine u Zagrebu bio osnovan Savez za šport i rekreaciju invalida Hrvatske. Nakon što je Hrvatska proglašena samostalnom, Izvršni odbor Saveza za šport i rekreaciju osoba s invaliditetom u Hrvatskoj, na sastanku koji je održan 30. kolovoza 1990. godine, donio je odluku da se obustavi sudjelovanje u radu Saveza za šport i rekreaciju osoba s invaliditetom u Jugoslaviji i opozovu delegati u predsjedništvu SSRI Jugoslavije. Nakon razduživanja Hrvatskog športskog saveza SKF Jugoslavije 10. rujna 1991. godine, osnovan je Hrvatski olimpijski odbor u kojem je Savez za šport i rekreaciju osoba s invaliditetom Hrvatske jedan od osnivača, te punopravna članica. Godine 1993. Savez za šport i rekreaciju invalida Hrvatske odlukom Skupštine, promijenio je naziv u Hrvatski športski savez invalida, a od 10. rujna 1993. godine član je Međunarodnog olimpijskog odbora (IPC) i Europskog paraolimpijskog odbora (EPC) od 6. rujna 1998. godine. Prema odredbama Zakona o športu, Hrvatski športski savez invalida, od 28. listopada 2006. godine nastavio je svoje djelovanje kao Hrvatski paraolimpijski odbor (Sinovčić, 2020). Sport osoba s invaliditetom u Rijeci ima kontinuiranu i dugu povijest. Organizirano bavljenje sportom

kod osoba s invaliditetom datira od 1965. godine kada je osnovan Savez za sport i rekreaciju invalida Hrvatske. Nakon što je donesen novi Zakon o sportu kod osoba s invaliditetom, sport osoba s invaliditetom podijeljen je kao sport osoba za gluhe i za osobe s tjelesnim invaliditetom i oštećenjima te je osnovan Hrvatski športski savez gluhih i njegova gradska podružnica u Rijeci, Riječki športski savez gluhih i Športski savez osoba s invaliditetom Grada Rijeke, osnovan 6. srpnja 2009. godine, uključuje i sport za slijepe i slabovidne osobe. Natjecali su se u sljedećim sportovima: atletika, stolni tenis i streljaštvo (Luketić i sur., 2017).

5.3. SPORT OSOBA S INVALIDITETOM

Sport i rekreacija osoba s invaliditetom su sastavni dio njihovog liječenja i rehabilitacije, dok im je glavna svrha unaprijediti i poboljšati kvalitetu života, poboljšati psihosocijalno i tjelesno zdravlje. Sport kod osoba s invaliditetom može se podijeliti na vrhunski i rekreativni sport. Cilj terapijskih programa je osposobiti osobe s invaliditetom za što bolju fizičku samostalnost, ojačati njihovu vjeru u vlastite sposobnosti, ojačati samopouzdanje, a isto tako i pozitivno gledanje na situaciju. Veliki broj osoba s invaliditetom pokazuje niže funkcionalne i motoričke sposobnosti u usporedbi s općom populacijom, a studije su pokazale da mlade osobe s invaliditetom imaju aktivniji habitus te višu razinu fitnesa u usporedbi s mladim osobama bez invaliditeta (Sinovčić, 2020). Sport može pomoći pri smanjenju diskriminacije i stigme koje su povezane s invaliditetom. Mijenja stavove zajednice o osobama s invaliditetom tako da se ističu sa svojim vještinama i smanjenjem naklonosti da se umjesto osobe vidi invaliditet. Sport mijenja osobu s invaliditetom na jednako dubok način tako da ih osnažuje ostvarujući svoj puni potencijal donoseći promjene u društvu. Osobe s invaliditetom, kroz sport stječu vitalne socijalne vještine, razvijaju neovisnost te postaju snažnije i čvršće. Sport uči osobe s invaliditetom kako učinkovito i kvalitetno komunicirati, također uče o važnosti timskog rada, suradnje i poštivanja ostalih ljudi. Također, sport je odličan kod smanjenja ovisnosti te kod razvoja neovisnosti pomažući osobama s invaliditetom da postanu snažniji psihički i mentalno. Snaga sporta kao transformacijskog alata od velike je važnosti za djevojke i žene jer se žene s invaliditetom često susreću s diskriminacijom i zlostavljanjem na temelju spola i invaliditeta. Otkriveno je da se 93% žena s invaliditetom ne bavi sportom niti ikakvim aktivnostima, dok se jedna trećina žena s invaliditetom bavi sportom i sudjeluju na međunarodnim natjecanjima. Također, sport može pomoći pri ostvarenju Milenijskih razvojnih ciljeva (MDG). Primjerice, mogućnosti koje se temelje na sportu mogu pomoći u postizanju cilja univerzalnog osnovnog

obrazovanja (MDG2); promicati ravnopravnost (MDG3) te dovesti do povećanja zaposlenosti i nižih razina gladi i siromaštva (MDG1) pomažući u smanjenju stigme te povećanju samopouzdanja. UN-ova Konvencija o pravima osoba s invaliditetom je prvi obvezujući i pravni međunarodni instrument koji se bavi pravima o sportu i osoba s invaliditetom. Članak 30. Konvencije odnosi se i na uobičajeni sport i na sport za osobe s invaliditetom i propisuje da će „državne stranke poduzeti odgovarajuće mjere za poticanje i promicanje sudjelovanja, u najvećoj mogućoj mjeri, osoba s invaliditetom u glavnim sportskim aktivnostima na svim razinama“. To također zahtijeva da djeca s teškoćama u razvoju budu uključena u tjelesni odgoj unutar školskog sustava „ u najvećoj mogućoj mjeri“ (United Nations, 2016). Sportska rehabilitacija ima veliku važnost kod osoba s invaliditetom. Tijekom rehabilitacije, osoba s invaliditetom uči kako podnijeti poraz i pobjedu što je vrlo bitno zbog toga što je emocionalno stanje kod pojedinih osoba narušeno i zato na ovaj način osoba može vidjeti kako niti u jednoj situaciji ne treba odustajati i da će uvijek biti dobrih, ali isto tako i lošijih trenutaka. Kada se osoba s invaliditetom bavi sportom dolazi do zadovoljenja osobnih potreba u koje su uključene zabava i socijalizacija radi kontakta s drugim ljudima. Također, pozitivan utjecaj ima i postizanje osobnih ciljeva kao što je poboljšanje vremena, povećanje udaljenosti bacanja, bolja spretnost i preciznost, vremensko povećanje posjeda lopte i slično. Osobe s invaliditetom bodre jedna drugu te zajedničkim snagama dolaze do ostvarenja novih ciljeva. Promatrajući fizičke dobrobiti, poboljšavaju se respiratorne i kardiovaskularne funkcije, prevenira se pretilost i ubrzava se metabolizam (Posavec, 2021). Obzirom na sve prisutniju profesionalizaciju osoba s invaliditetom u sportu javlja se i veći broj različitih ozljeda, to su najčešće ozljede istegnuća te mišićne ozljede na gornjim ekstremitetima. Također je vrlo važna prisutnost liječnika, fizijatra i fizioterapeuta, njihova posvećenost svakom pacijentu individualno te da svaku osobu s invaliditetom upozna sa svim mogućnostima rehabilitacije u koju su uključeni rekreacija i sport. Tako se osobama s invaliditetom pruža mogućnost najbolje varijante za unaprjeđenje kvalitete života i povratak svakodnevnim aktivnostima. Osobe s invaliditetom kvalificirane su prema težini i vrsti invaliditeta za obavljanje različitih sportskih aktivnosti; primjerice „osobi s multiplom sklerozom preporučuje se plivanje radi korisnih učinaka na opće somatsko stanje“. Također, istraživanja su pokazala da bavljenje jedrenjem kod osoba s invaliditetom dovodi do poboljšanja općeg zdravstvenog stanja, tjelesne aktivnosti, socijalizacije i povećanja samopouzdanja. Također, osoba s invaliditetom može se baviti sa sportovima kao što je atletika, košarka, odbojka, jahanje, nogomet, tenis, biciklizam, golf, mačevanje i dr. Također, u programe i projekte psihosocijalne reintegracije i rehabilitacije osoba s invaliditetom vrlo je

važno uključiti aktivnosti kao što je informiranje, edukacija i konstantno bavljenje sportskim aktivnostima (Dolenec, 2017).

Slika 4. Prikaz integracije osoba s invaliditetom u socijalizaciju i društvo

Izvor: <http://www.mocznanja.ba/news/ta%C4%8Dka-gledista-sre%C4%87a-i-invalidnost/>

5.4. OGRANIČENJA OSOBA S INVALIDITETOM ZA BAVLJENJE SPORTOM

U povijesti sporta osoba s invaliditetom, postojala su mnoga ograničenja. Danas su se ta ograničenja dosta smanjila, ali i dalje postoje. U samom području invaliditeta sportske aktivnosti zauzimaju jedan vid nadogradnje kojoj je cilj omogućiti što bezbolniju, ali i bržu resocijalizaciju i reintegraciju osoba u aktivnosti svakodnevnog života. Kako bi se to moglo omogućiti, prvo se treba riješiti svih potrebnih egzistencijalnih potreba pojedinca, znači adaptacija radnog mjesta, stana ili odabir centra za daljnje školovanje i obrazovanje. Glavno ograničenje predstavlja duljina boravka u rehabilitacijskim centrima. No nažalost, stanje u Republici Hrvatskoj je takvo da u većini ustanova duljina boravka odstupa od standarda u svijetu. Treba napomenuti da predugi boravak u rehabilitacijskom centru i sličnim ustanovama negativno utječe na osobu, utječe na osamostaljivanje i motivaciju osobe koja postaje nesigurnija u svoje sposobnosti koje ne koristi duže vrijeme. Drugo ograničenje koje uvelike otežava uključivanje u sport i rekreaciju je neprilagođenost javnog prijevoza, javnih površina te objekata javne namjene. No, jedno od glavnih i težih ograničenja je financijsko stanje, nedostatak novca i vremena. Većina osoba si ne može priuštiti sportska kolica i proteze s

posebnim potrebama kao i neke rekvizite koji su potrebni za određenu aktivnost (Bartoš, 2016). Istraživanja su pokazala da nema dovoljno kvalificiranih trenera, ograničenu dostupnost opreme, neadekvatne objekte, negativne stavove prema osobama s invaliditetom te nedostatak financijskih sredstava kao glavne prepreke sudjelovanja i nesudjelovanja u sportu. Jedna posebna studija ne identificira samo prepreke ili ograničenja tjelesnoj aktivnosti, nego također identificira brojne čimbenike koji bi mogli olakšati sudjelovanje u sportskim aktivnostima. Identificirano je preko 178 prepreka koje su grupirane u nekoliko tema uključujući i one koje su povezane s prirodnim okolišem, opremom, ekonomskim pitanjima, informacijama, profesionalnim znanjem, percepcijama, stavovima te politikama. U mnogim studijama ista ograničenja pojavljuju se i kod odraslih i kod djece s invaliditetom. Sport England 'Disability Survey - Young People With A Disability & Sport' otkrila je da su kod djece s invaliditetom najveće prepreke sudjelovanja u sportskim aktivnostima to što nemaju s kim ići, neprikladnost sportskih lokalnih objekata, nedostatak novca te zdravstveni problemi. Ostala ograničenja uključuju diskriminaciju, vlastite inhibicije djece i klubova koji ne prihvaćaju invaliditet i slično. Konzultativni dokument Nacionalnog centra za osposobljavanje i obuku, 'Putovi izgradnje' također ispituje nedostatke u sportskom sustavu te smatra da se prečesto nedovoljno priznaju ograničenja i prepreke koje postoje za sudjelovanje u sportu i tjelesnoj aktivnosti (O'Reilly, 2019).

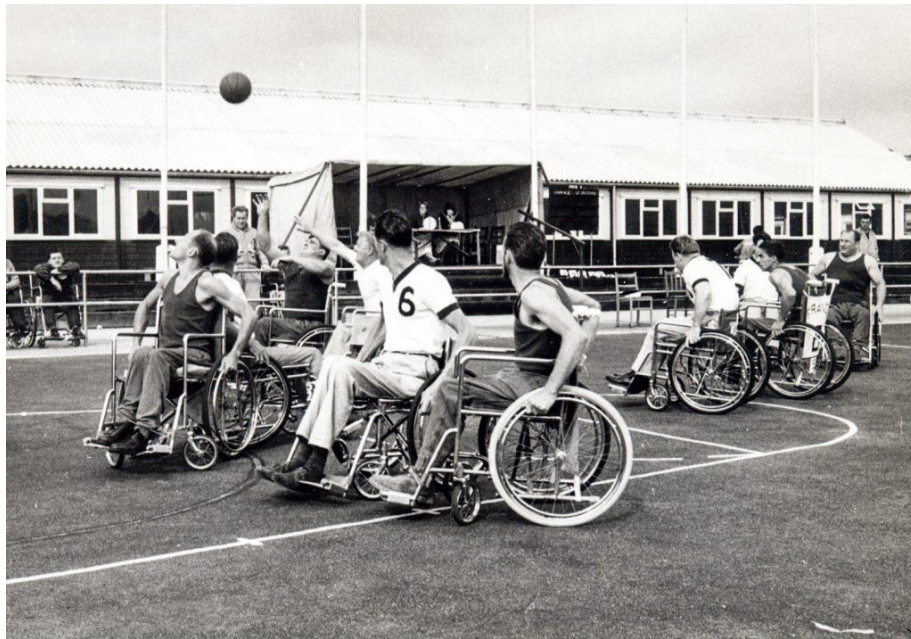
6. PARAOLIMPIJSKE IGRE

6.1. POVIJEST PARAOLIMPIJSKIH IGARA

Povijest paraolimpijskih igara i nastanak paraolimpijskog pokreta veže se uz njemačkog neurologa Ludwiga Guttmana. Godine 1948. u bolnici Stoke Mandeville Ludwig Guttman organizirao je sportsko natjecanje u kojem je sudjelovalo 16 veterana Drugog svjetskog rata s ozljedama leđne moždine. Šesnaest veterana u invalidskim kolicima sudjelovalo je na natjecanju u streličarstvu i *netballu*, a organiziranjem ovih natjecanja dr. Guttman nesvjesno je stvorio novi sportski pokret. Prve međunarodne igre u Stoke Mandevilleu održale su se 1952. godine, kada se tim veterana iz Nizozemske natjecao uz britanske timove. Nakon toga, igre su se održavale svake godine. Gotovo nitko nije mogao znati da će se igre Stoke Mandeville jednog dana pretvoriti u međunarodne Paraolimpijske igre te da će postati drugi po veličini sportski događaj na svijetu. Godine 1954. Međunarodne igre Stoke Mandeville nastavile su se razvijati u što je bilo uključeno 14 zemalja. Broj natjecatelja u dvije godine je porastao sa 16 na 60. Osim toga, počelo je sudjelovati više zemalja poput Azije i Australije. Godine 1955. održale su se četvrte međunarodne Stoke Mandeville igre s 18 zemalja i 200 natjecatelja na kojem su svi natjecatelji imali paraplegiju (Paris2024, 2022). Godine 1957., inicijativom Svjetske udruge veterana u Parizu održan je prvi sastanak stručnjaka za sport osoba s invaliditetom, na kojem su predložili da bi se trebala uskladiti sportska pravila za osobe s ozljedama leđne moždine (Jakopović, 2022).

Godine 1960., od 18. do 25. rujna u Rimu su se održale prve Ljetne paraolimpijske igre. Na ceremoniji otvorenja na stadionu Acqua Acetosa prisustvovalo je 5000 ljudi. Na igrama se natjecalo preko 400 sportaša iz 23 zemlje koji su imali ozljedu kralježnice, svi u invalidskim kolicima, a natjecali su se u 8 sportova: para atletika, košarka u invalidskim kolicima, para plivanje, para stolni tenis, para streličarstvo, *snooker*, streljaštvo (kombinacija streljaštva i pikada) i mačevanje u invalidskim kolicima. Godine 1964., na Paraolimpijske igre uveden je sport para *powerlifting*, a uvedena je i utrka u invalidskim kolicima u obliku utrke na 60 metara. Specijalizirana invalidska kolica tada još nisu postojala. Prva specijalizirana invalidska kolica stigla su početkom 80. – ih. Paraolimpijske igre s ozljedama kralježnice održale su se 1968. godine u Tel Avivu i te godine je uvedena košarkaška disciplina za žene u invalidskim kolicima, kao i utrka u invalidskim kolicima na 100 metara 1972. godine u Heidelbergu. Godine 1976. u Torontu po prvi puta su se natjecali sportaši s oštećenjem vida te sportaši s amputacijom. Mladi

sportaš iz Kanade Arnie Boldt s amputiranom nogom, pokazao je zapanjujuću izvedbu, tako što je preskočio 1,86 metara u skoku u vis, a na ceremoniji zatvaranja dobio je priznanje kao najistaknutiji sportaš igara. Iste godine u program je uveden i *goalball*, sport kojim se bave sportaši s oštećenjem vida, zajedno s novim utrkama u invalidskim kolicima na 200 m, 400 m, 800 m i 1500 m i streljaštvo. Također, Paraolimpijske igre su obilježile značajan napredak u pogledu medijske pokrivenosti te su bile emitirane na kanadskoj televiziji (Paris 2024, 2022).

Slika 5. Povijest paraolimpijskih igara

Izvor: <https://www.paris2024.org/>

Prve Zimske paraolimpijske igre održale su se od 21. do 28. veljače 1976. godine u Örnköldsviku u Švedskoj. Glavne discipline bile su alpsko i nordijsko skijanje za amputirane sportaše i za sportaše s oštećenjem vida te sanjkanje na ledu kao probni događaj. Na igrama je sudjelovalo 198 sportaša iz 16 zemalja. Zimske paraolimpijske igre smatraju se međunarodnim natjecanjem u kojem se na snijegu i ledu natječu sportaši s invaliditetom (amputacije, sljepoća, cerebralna paraliza) (Jakopović, 2022).

Godine 1988. Paraolimpijske igre prvi put su se održale na istom mjestu kao i Olimpijske igre u Seulu u Južnoj Koreji. Održale su se dva tjedna nakon Olimpijskih igara 15. – 24. listopada, a sudjelovalo je 3057 sportaša iz 60 zemalja. Posebno se istaknuo francuski sportaš Mustapha Badid, koji je pobijedio na pokaznoj utrci na 1500 m koja se održavala na Olimpijskim igrama, a pobijedio je u disciplinama od 200 m, 5000 m i maratonu na Paraolimpijskim igrama. Nezaboravan nastup ostvario je i Dennis Oehler, koji je postao prvi

čovjek s amputacijom noge koji je pretrčao 100 metara u 12 sekundi. Međunarodni paraolimpijski odbor osnovan je 22. rujna 1989. godine. Godine 2000. održale su se 11. Ljetne paraolimpijske igre u Sydneyu od 18. do 29. listopada, sudjelovalo je 3879 sportaša iz 123 zemalja. Olimpijski i Paraolimpijski organizacijski odbori dijelili su resurse, tako da su upravitelji lokacija i druge osobe koje su bile na dužnostima bili zaduženi za obje igre. Natjecanje je uključivalo 18 sportova: para streljaštvo, para atletika, boćanje, para biciklizam, para konjički sport, odnosno jahanje, jedrenje, *goalball*, para judo, para *powerlifting*, nogomet na boku (za sportaše s motoričkim poteškoćama), streljaštvo, sjedeća odbojka, para plivanje, para stolni tenis, košarka u kolicima, mačevanje u kolicima, tenis u kolicima (Paris 2024, 2022).

Dana 19. lipnja 2001. godine potpisan je sporazum između MOO - a i IPC – a s ciljem da se zaštiti organizacija Paraolimpijskih igara i osiguravanja prakse "jedna ponuda, jedan grad". To znači da gradovi koji žele biti domaćini Olimpijskih igara automatski moraju uključiti i Paraolimpijske igre kao dio svoje ponude. Sporazum je stupio na snagu s Paraolimpijskim igrama u Pekingu 2008. godine, nakon čega su uslijedile Zimske paraolimpijske igre u Vancouveru 2010. godine (Olympics, 2023) Godine 2004. na završnoj ceremoniji otkriven je simbol Agitos, simbol paraolimpijskog pokreta. Paraolimpijski simbol sastoji se od tri elementa u crvenoj, plavoj i zelenoj boji, a simbolizira paraolimpijske vrijednost hrabrost, odlučnost, nadahnuće i jednakost (International Paralympic Committee, 2022). Godine 2016., Paraolimpijske igre u Riju privukle su 4328 sportaša iz 159 zemalja koji su se natjecali u 22 sporta. Sudjelovao je i tim nezavisnih paraolimpijskih sportaša u kojem su bila dva sportaša izbjeglice. Igre su privukle rekordnu kumulativnu TV publiku od 4,1 milijarde ljudi u više od 150 zemalja, dok je prodano 2,15 milijuna ulaznica. Južna Koreja organizirala je rekordne Zimske paraolimpijske igre u ožujku 2018. Uz rekordnih 567 sportaša iz 49 zemalja, igre je gledalo kumulativno TV gledateljstvo od 2,02 milijarde – više nego ikad prije – i rekordnih 343.000 gledatelja. Godine 2021., na Paraolimpijskim igrama u Tokiju u program su uvedena dva sporta: para badminton i para taekwondo (Paris 2024, 2022).

Slika 6. Paraolimpijski simbol Agitos

Izvor: <https://www.paralympic.org/>

Tablica 1. Broj sportaša i zemalja sudionika na Paraolimpijskim igrama od 1960. do 2008. godine

Organizator	Broj sportaša	Broj zemalja
Italija, Rim 1960.	400	23
Japan, Tokio 1964.	370	22
Izrael, Tel Aviv 1968.	750	29
Njemačka, Heidelberg 1972.	1000	44
Kanada, Toronto 1976.	1600	42
Nizozemska, Arnhem 1980.	2000	42
SAD, New York 1984.	1700	41
UK, Stoke Mandeville 1984.	2300	45
Južna Koreja, Seul 1988.	3053	62
Španjolska, Barcelona 1992.	3020	83
SAD, Atlanta 1996.	3310	103
Australija, Sidney 2000.	3824	122
Grčka, Atena 2004.	3806	136
Kina, Peking 2008.	3951	146

Izvor: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:128:576480>

6.2. PARAOLIMPIJSKE IGRE

Paraolimpijske igre veliko su međunarodno natjecanje za sportaše s invaliditetom. U usporedbi s Olimpijskim igrama, Paraolimpijske igre su podijeljene na ljetne i zimske igre, koje se održavaju naizmjenično svake četiri godine. U Paraolimpijske igre uključeni su mnogi olimpijski događaji kao što su alpsko skijanje, skijaško trčanje i biatlon za zimske sportove te biciklizam, streljaštvo i plivanje za ljetne sportove. Od zadnjih godina 20. stoljeća Paraolimpijske igre održavaju se u istom gradu koji je domaćin Olimpijskih igara;

Paraolimpijske igre se održavaju vrlo brzo nakon završetka Olimpijskih igara. Paraolimpijski sportaši natječu se u 6 različitih skupina osoba s invaliditetom: osobe s amputacijom, cerebralna paraliza, osobe s oštećenjem vida, osobe s oštećenjem leđne moždine, intelektualni invaliditet i „les autres“ (sportaši čiji se invaliditet ne uklapa u neku od navedenih kategorija, uključujući i osobe s niskim rastom). Unutar svake grupe sportaši su podijeljeni u daljnje klase na temelju opsega i vrste njihovih poteškoća (Stojanović, 2021). Zahvaljujući jedinstvenoj kombinaciji konstantnog poboljšanja atletske izvedbe te povećanja globalne svijesti, danas su Paraolimpijske igre čvrsto uspostavljene kao svjetski sportski događaj za poticanje uključenosti u društvo. Od prvih igara, Paraolimpijske igre su eksponencijalno rasle u opsegu i veličini. Danas Paraolimpijske igre pružaju platformu za osobe s invaliditetom s različitim rasponom oštećenja kako bi pokazali svoje izvanredne sposobnosti milijunima gledatelja te milijardama gledatelja preko TV ekrana (IPC, 2022). Globalno osvjetljenje označilo je proslavu lansiranja kampanje WeThe15, koja teži za tim da postane najveći pokret za ljudska prava u povijesti. Kampanja WeThe15 ima za cilj prekinuti diskriminaciju prema osobama s invaliditetom te djelovati kao globalni pokret koji javno zagovara vidljivost, uključivanje i pristupačnost osoba s invaliditetom. WeThe15 okuplja najveću koaliciju međunarodnih organizacija iz svijeta sporta, ljudskih prava, politike, poslovanja, umjetnosti i zabave (IPC, 2022).

6.3. PARAOLIMPIJSKE VRIJEDNOSTI

Paraolimpijski pokret usvojio je te slijedi vrijednosti koje su usmjerene na sportaše, koje djeluju kao temeljna referenca za sve osobe koje su uključene u para sport (International Paralympic Committee, 2022b).

HRABROST: Parasportaši svojim nastupima pokazuju svijetu što se može postići kada se tijelo testira do njegovih krajnjih granica

ODLUČNOST: Parasportaši imaju jedinstvenu snagu karaktera koja kombinira mentalnu snagu i agilnost za postizanje sportskih performansi koje redovno redefiniraju granice mogućnosti parasportaša.

INSPIRACIJA: Kao uzori, parasportaši dovode svoje sposobnosti do maksimuma tako da osnažuju, uzbuđuju i motiviraju ostale osobe da budu aktivne te da sudjeluju u sportskim aktivnostima.

JEDNAKOST: Kroz sport, parasportaši slave različitost i pokazuju razliku u snazi. Kao pioniri inkluzije, parasportaši izazivaju stereotipe, mijenjaju stavove i ruše društvene barijere i diskriminaciju prema osobama s invaliditetom (IPC, 2022).

6.4. KLASIFIKACIJA I KATEGORIJE PARAOLIMPIJSKOG SPORTA

Klasifikacija je sastavni i jedinstveni dio sporta osoba s invaliditetom. Klasifikacija osigurava strukturu za natjecanje na svim sportskim razinama. Parasportaši imaju oštećenja u tjelesnim funkcijama što dovodi do nepovoljnog položaja natjecatelja u sportu. Postavljeni su određeni kriteriji kako bi se osiguralo to da pobjedu određuju vještina, snaga, kondicija, izdržljivost, taktička sposobnost i mentalni fokus. Godine 2007., opća skupština Međunarodnog paraolimpijskog odbora (IPC) usvojila je IPC klasifikacijski kodeks i međunarodne standarde, univerzalni kodeks za klasifikaciju i procedure u svim sportovima unutar paraolimpijskog pokreta (O'Reilly, 2022).

U klasifikaciju je uključeno 10 paraolimpijskih kategorija za sportaše s invaliditetom, a kategorije uključuju sljedeće:

- nedostatak udova, odnosno amputirani – ova kategorija bavi se odsutnošću ili gubitkom dijela tijela, kao što su kosti i zglobovi, zbog urođenih razloga, bolesti ili traume. Postoji potpuni ili djelomični nedostatak kostiju ili zglobova.
- razlika u duljini nogu – slično kao kod amputacije, ova kategorija određuje klasifikaciju na temelju skraćivanja duljine nogu koja je nastala zbog traume ili zbog urođenih razloga.
- nizak rast – klasifikacija se temelji na smanjenoj visini osobe, dakle dok osoba stoji zbog abnormalnosti u dimenzijama kostiju trupa, gornjeg dijela tijela i donjeg dijela tijela.
- smanjena mišićna snaga – oštećenja su povezana s razinom angažiranosti mišića koju sportaš može koristiti. Npr. sportaš koji ima ograničenu uporabu mišića jedne strane tijela, jednog ekstremiteta gornjeg ili donjeg dijela tijela.
- oštećen pasivni raspon pokreta – ova kategorija temelji se na gubitku pokreta u zglobovima sportaša, neovisno o tome da li se radi o jednom ili više zglobova. Razina klasifikacije ovisi o stupnju oštećenja.

- hipertoniya – često je povezana, ali nije ograničena na cerebralnu paralizu, ova kategorija određuje razinu mišićnog tonusa i sposobnost mišića da se istegnu kod sportaša s invaliditetom.
- oštećenje vida – ova kategorija govori o razini oštećenja vida sportaša nastalih zbog urođenih ograničenja oka ili zbog traume, vidnog korteksa ili optičkih putova.
- atetoza – kod ove kategorije razina klasifikacije može biti blaga do teška te je određena stupnjem mišićnog tonusa koji može dovesti do nekontroliranih i neizjednačenih pokreta koji prikazuju nemogućnost simetričnog držanja.
- ataksija – ova klasifikacija bavi se razinom smanjene koordinacije između pokreta mišića koji su tipično povezani, ali nije ograničena na cerebralnu paralizu (Williams, 2015).
- intelektualno oštećenje - "Invaliditet karakteriziran značajnim ograničenjima u intelektualnom funkcioniranju i adaptivnom ponašanju izraženim u konceptualnim, društvenim i praktičnim adaptivnim vještinama. Ovaj invaliditet nastaje prije 18 godine života." (American Association of Intellectual and Developmental Disabilities, 2015).

Kategorije sportaša s invaliditetom navode se brojevima i slovima, npr. slovo T (Track) označava trkačku stazu, a slovo F (Field) bacačku disciplinu. Prva znamenka u broju označava prirodu, dok druga znamenka označava težinu invaliditeta. Brojevima 11, 12 i 13 koji označavaju oštećenje vida, označena je prva kategorija sportaša s invaliditetom. Kategorija 20 označava sportaše s intelektualnim teškoćama, kategorije od 31 do 38 cerebralnu paralizu, a oni između 31 i 34 koriste stolice za trkačke i bacačke discipline. Kategorije 40 i 41 označavaju sportaše niskog rasta, a 42, 43 i 44 označavaju sportaše s oštećenjima donjih ekstremiteta. Kategorije 45, 46 i 47 označavaju razne vrste amputacija ili ograničenja opsegom pokreta gornjih ekstremiteta, dok u kategorije od 51 do 57 spadaju sportaši u kolicima s raznim oštećenjima kralježnice. Posljednja kategorija od 61 do 64 označava oštećenja donjih ekstremiteta i tu se sportaši s invaliditetom natječu s ortozama (Jakopović, 2022).

6.5. MEĐUNARODNI PARAOLIMPIJSKI ODBOR (INTERNATIONAL PARALYMPIC COMMITTEE)

Svjetska organizacija vrhunskog sporta osoba s invaliditetom, odnosno Međunarodni paraolimpijski odbor, organizira, koordinira i nadzire ljetne i zimske Paraolimpijske igre. U

suradnji s Međunarodnim olimpijskim odborom podupire parasportaše kako bi se razvili na lokalnoj, međunarodnoj i nacionalnoj razini (Gizdić, Lugarić 2014).

Međunarodni paraolimpijski odbor (International Paralympic Committee, IPC) osnovan je 22. rujna 1989. godine u Dusseldorfu, u Njemačkoj. Predsjednik odbora je Andrew Parsons. IPC je organizacija koja je usmjerena na sportaše, a sastavljena je od izabranog Upravnog odbora, menadžerskog tima i raznih stalnih vijeća i odbora. Od 1999. godine sjedište IPC – a je u Bonnu, u Njemačkoj. Glavne odgovornosti su podržati više od 200 članova u razvoju para sporta te zagovaranje društvene uključenosti, osigurati uspješnu provedbu i organizaciju Paraolimpijskih igara i djelovati kao međunarodna federacija za 10 para sportova. Članstvo okuplja nacionalne paraolimpijske odbore (National Paralympic Committee, NPC), međunarodne federacije (International Federation), regionalne organizacije te međunarodne organizacije sporta za osobe s invaliditetom (International Organisation of Sports for the Disabled). Vizija Međunarodnog Paraolimpijskog odbora je napraviti inkluzivan svijet kroz para sport, a misija je voditi paraolimpijski pokret, nadzirati provedbu Paraolimpijskih igara, te podržati članove odbora kako bi se sportašima s invaliditetom omogućilo postizanje mnogih sportskih uspjeha što jako utječe na njihovu motivaciju i kvalitetu života (International Paralympic Committee, 2022).

7. HRVATSKA NA PARAOLIMPIJSKIM IGRAMA

7.1. POVIJEST

Hrvatska se na paraolimpijskim igrama prvi puta pojavljuje 1992. godine kada su se Paraolimpijske igre održale u Barceloni. Na igrama je sudjelovalo šest hrvatskih sportaša u tri sporta (atletika, plivanje i streljaštvo). Nakon toga uslijedila je Atlanta (SAD) 1996. godine gdje se natjecalo pet hrvatskih sportaša u atletici i plivanju. Broj sportaša svake godine se povećavao pa je tako 2000. godine u Sidneyu sudjelovalo 15 sportaša u pet sportova (atletika, plivanje, stolni tenis, jahanje i streljaštvo). Godine 2004. u Ateni sudjelovalo je 17 sportaša u pet sportova. Godine 2008. u Pekingu, Hrvatsku je predstavljalo 25 sportaša u 6 sportova (atletika, plivanje, stolni tenis, biciklizam, streljaštvo i jahanje), a ista brojka ponovila se i 2012. godine u Londonu. Godine 2016. u Rio de Janeiru sudjelovalo je 12 sportaša u pet sportova. Godine 2020., odnosno 2021. u Tokiju je sudjelovalo 22 sportaša u rekordnih osam sportova (atletika,

plivanje, judo, taekwondo, stolni tenis, streljaštvo, boćanje i trialton) (Jakopović, 2022). Od proglašenja neovisnosti na paraolimpijskim igrama Hrvatska je ukupno osvojila 19 medalja, od čega je pet zlatnih, pet srebrnih i devet brončanih medalja. Na ljetnim Paraolimpijskim igrama Hrvatska je do sada osvojila 26 medalja. Na zimskim Paraolimpijskim igrama Hrvatska je prvi puta nastupila u Salt Lake Cityju 2002. godine. Zatim su uslijedili nastupi u Torinu, 2006. godine, Vancouveru, 2010. godine, Sočiju, 2014. godine, Pyongyangu, 2018. godine te Peking, 2022. godine (Jakopović, 2022).

7.2. HRVATSKI SPORTAŠI NA PARAOLIMPIJSKIM IGRAMA

Hrvatski paraolimpijski sportaši:

Milka Milinković - sa 13 godina doživjela je nesreću i od tada je bila u invalidskim kolicima s dijagnozom paraplegije. Bila je prva hrvatska paraolimpijka koja je osvojila medalju na Paraolimpijskim igrama 1992. godine u Barceloni, osvojila je treće mjesto u bacanju koplja. Na europskim i svjetskim natjecanjima osvojila je 17 zlatnih, 6 srebrnih i 10 brončanih medalja, a na Paraolimpijskim igrama osvojila je dvije zlatne, dvije srebrne i četiri brončane paraolimpijske medalje. Godine 1980. te 1984. i 1985. proglašena je najboljom sportašicom (Mihović, 2018). Živjela je punim plućima te je imala neuništiv duh. U smijehu, sportu i pozitivnom pogledu na život pronašla je rad, spas i sreću (Jakopović, 2022).

Mihovil Španja – kao dijete prebolio je cerebralnu paralizu. Godine 1998. postao je paraolimpijac te je tako postao najmlađi član hrvatske plivačke reprezentacije osoba s invaliditetom. U Sydneyu 2000. godine prvi puta je nastupao kao najmlađi član. Godine 2004., na Paraolimpijskim igrama u Ateni postigao je velike rezultate osvojivši tri brončane medalje u plivanju u disciplinama 100 m leđno, 200 m mješovito i 400 m slobodno plivanje. Godine 2012. u Londonu osvojio je brončanu medalju na 100 m leđno te je tako postao sportaš koji je osvojio najveći broj paraolimpijskih medalja. Hrvatski športski savez osoba s invaliditetom proglasio ga je najboljim sportašem s invaliditetom 2000., 2001., 2002., 2004. i 2005. godine, a istom titulom proglasio ga je i Hrvatski paraolimpijski odbor 2009. i 2010. godine. Državnu nagradu za sport „Franjo Bučar“ dobio je 2004. godine (Gizdić, Lugarić, 2014).

Ana Sršen – s 12 godina amputirana joj je noga zbog sarkoma. Trenirala je plivanje, a s ozbiljnijim natjecanjima započela je 1995. godine u disciplinama 100 m i 400 m slobodno i 100 m prsno plivanje. Najveće uspjehe postizala je na europskim i svjetskim natjecanjima,

osvojila je 4 srebrne medalje i 4 brončane medalje. Godine 1996. na Paraolimpijskim igrama u Atlanti osvojila je 4. mjesto u disciplini 100 m prsno, a 2004. godine u Ateni također je osvojila 4. mjesto u disciplini 400 m slobodno, a natjecala se i na Paraolimpijskim igrama u Pekingu. Godine 1997. dobila je državnu nagradu za sport „Franjo Bučar“, a 2008. godine je dobila priznanje „Zagrebačkog športskog saveza osoba s invaliditetom“. Pokrenula je plivačku školu za obuku neplivača i za djecu s teškoćama u razvoju 2000. godine (Mihović, 2018).

Mikela Ristoski – intelektualne teškoće. Natječe se u disciplini skok u dalj u kategoriji T – 20 (intelektualne teškoće) i članica je Atletskog kluba osoba s invaliditetom Medulin (Hrvatski atletski savez osoba s invaliditetom, 2022e). Sportsku karijeru započela je u srednjoj školi, zbog posjeta trenerice i paraolimpijke Jelene Vuković. Osvojila je medalje (2 brončane i 1 zlatnu medalju) na Paraolimpijskim igrama u Londonu 2012. godine, u Rio de Janeiru 2016. godine i u Tokiju 2020./2021. godine. A isto tako je jedna od rijetkih koja se može pohvaliti s naslovima paraolimpijske (2016.), svjetske (2011. i 2017.) i europske (2014.) prvakinja. Smatra se jednom od najboljih paraatletičarki svijeta zadnjih desetak godina. Hrvatski paraolimpijski odbor proglasio ju je najboljom sportašicom s invaliditetom 2012., 2015., 2016., 2017., 2019. i 2021. godine. Na Danu hrvatskog paraolimpijskog sporta 2022. godine, Hrvatski paraolimpijski odbor dodijelio joj je posebno priznanje za osvojeno odličje na Paraolimpijskim igrama u Tokiju 2020./2021. godine (Jakopović, 2022).

Dino Sinovčić - Arthrogryposis multiplex congenita, bolest zglobova, dijagnosticirana mu je od rođenja, no bolest mu je zahvatila samo donje ekstremitete. S plivanjem počeo se baviti 2004. godine kako bi poboljšao svoje zdravlje, a 2006. godine postao je članom Plivačkog kluba za osobe s invaliditetom Cibal. Godine 2005. postao je članom plivačke reprezentacije te je do sada pet puta nastupao na europskim prvenstvima i četiri puta na svjetskim prvenstvima. Na Paraolimpijskim igrama prvi puta je nastupao 2016. godine u Rio de Janeiru te je osvojio peto mjesto, a 2020./2021. na Paraolimpijskim igrama u Tokiju osvojio je treće mjesto u disciplini 100 m leđno (Jakopović, 2022).

Marija Iveković – sa 13 godina izgubila je veliki postotak vida. Članica je Atletskog kluba za osobe s invaliditetom „Agram“ i Atletskog kluba „Dinamo – Zrinjevac“. Discipline u kojima se natječe su petoboj, skok u dalj, bacanje kugle i bacanje diska. Oborila je dva svjetska rekorda: 2005. godine u petoboju na Otvorenom atletskom prvenstvu u Finskoj i 2007. godine u troskoku na Svjetskom prvenstvu u Brazilu. Na europskim i svjetskim prvenstvima osvojila je 8 zlatnih, 6 srebrnih i 6 brončanih medalja (Mihović, 2018).

Tablica 2. Osvojene medalje hrvatskih paraolimpijaca na Paraolimpijskim igrama

Organizator	Sudionik
Španjolska, Barcelona 1992.	Milka Milinković – bacanje koplja, 3. mjesto
Grčka, Atena 2004.	Mihovil Španja – plivanje 100 m leđno, 200 m i 400 m mješovito, 3. mjesto Jelena Vuković bacanje diska, 3. mjesto
Kina, Peking 2008.	Darko Kralj – bacanje kugle 1. mjesto Antonia Balek – bacanje kugle, 1. mjesto i bacanje koplja 1. mjesto Branimir Budetić – bacanje koplja, 2. mjesto
UK, London, 2012.	Darko Kralj - bacanje kugle, 2. mjesto Zoran Talić - skok u dalj 2. mjesto Mikela Ristoski - skok u dalj, 3. mjesto Mihovil Španja - plivanje 100m leđno, 3. Mjesto
Brazil, Rio de Janeiro, 2016.	Sandra Paović – stolni tenis, 1. mjesto Zoran Talić - skok u dalj 2. mjesto Velimir Šandor - bacanje diska, 3. mjesto Mikela Ristoski – skok u dalj, 1. mjesto
Japan, Tokio 2020./2021.	Velimir Šandor – bacanje diska, 2. mjesto Dino Sinovčić – plivanje 100 m leđno, 3. mjesto Ivan Katanušić – bacanje diska 2. mjesto Mikela Ristoski – skok u dalj, 3. mjesto Ivan Mikulić – para taekwondo, 2. mjesto Deni Černi – bacanje kugle, 3. mjesto

Izvor: autor rada

7.3. HRVATSKI PARAOLIMPIJSKI ODBOR

Sport osoba s invaliditetom u Hrvatskoj započeo je organizacijom sportsko rekreativnih aktivnosti boraca Drugog svjetskog rata. Dana 8. rujna 1964. godine u Zagrebu, osnovan je „Savez za šport i rekreaciju invalida Hrvatske“, no nakon što je Hrvatska proglašena samostalnom, izvršni odbor „Saveza za šport i rekreaciju invalida Hrvatske“ 30. kolovoza 1991. godine donio je odluku o prestanku sudjelovanja u radu „Saveza za šport i rekreaciju invalida Jugoslavije“. Od 8. svibnja 1992. „Savez za šport i rekreaciju invalida Hrvatske“ član je Međunarodne sportske organizacije osoba s invaliditetom i od 11. svibnja iste godine član je „Međunarodne sportske organizacije sportova u invalidskim kolicima“ (*International Stoke Mandeville Wheelchair Sports Federation*) (Hrvatski paraolimpijski odbor, 2015). Savez za sport i rekreaciju osoba s invaliditetom 6. svibnja 1993. godine, promijenio je naziv u Hrvatski športski savez invalida, a dana 28. listopada 2006. godine savez je preimenovan u Hrvatski paraolimpijski odbor (HPO) (Mihović, 2018). Predsjednik odbora je Ratko Kovačić, a dopredsjednici su Ana Sršen i Josip Držaić. HPO čini najvišu nevladinu nacionalnu sportsku udrugu sportaša s invaliditetom, slijedi načela i standarde međunarodnog paraolimpijskog pokreta te na odgovarajućoj razini potiče sportsku aktivnost kod osoba s invaliditetom. HPO isto tako organizira i provodi sustav sportskih natjecanja osoba s invaliditetom, usklađuje aktivnosti svojih članova, uređuje pitanja koja se odnose na registraciju sportaša s invaliditetom, status i odgovornost sportaša i sportskih djelatnika, brine se o kategorijama sportaša s invaliditetom, skrbi o unaprjeđenju sportskih dostignuća i uspjeha, surađuje s tijelima državne uprave, obavlja i uređuje druge poslove i zadaće koje su određene prema važećem Zakonu o sportu i općim aktivnostima Hrvatskog paraolimpijskog odbora (Hrvatski paraolimpijski odbor, 2022b). Posljednjih nekoliko godina djelovanje HPO – a karakterizira intenzivan rast i razvoj te napredak, što se može vidjeti po broju članova, postižu se međunarodni rezultati, organiziraju se mnoga međunarodna natjecanja, razvijaju se novi sportovi te se ostvaruje kvalitetnija suradnja s međunarodnim i svjetskim udruženjima za sport s invaliditetom (Sinovčić, 2020). HPO član je mnogih svjetskih sportskih udruga, kao što su Međunarodna federacija za sportove u kolicima i osobe s amputacijama, Međunarodna federacija za sport i rekreaciju osoba s cerebralnom paralizom, Međunarodna organizacija košarke u kolicima, Svjetska odbojkaška organizacija za osobe s invaliditetom, Međunarodna federacija za sport osoba s intelektualnim teškoćama, Međunarodno stolnotenisko udruženje i Međunarodna organizacija za tenis u invalidskim kolicima (Hrvatski paraolimpijski odbor, 2015).

7.4. SPECIJALNA OLIMPIJADA

Specijalna olimpijada međunarodna je organizacija koja osobama s intelektualnim teškoćama daje priliku da ostvare svoj potencijal, razviju fizičke sposobnosti, te da pokažu hrabrost i radost zbog iskustva. Specijalna olimpijada osobama s intelektualnim teškoćama pruža priliku da u sportu steknu samopouzdanje, da steknu nove prijatelje i nova iskustva. Specijalna olimpijada Hrvatske osnovana je 22. travnja 1992. godine (Soh, 2018).

Specijalnu olimpijadu osnovala je gospođa Eunice Kennedy Shriver 1968. godine. Prva ljetna specijalna olimpijada održala se u Chicagu 1968. godine i sudjelovalo je oko 1000 atletičara, dok se Prva zimska olimpijada održala 1977. godine u Steamboat Spring u Coloradu, sudjelovalo je oko 500 sportaša u klizanju i skijanju. Na Specijalnoj olimpijadi sudjeluju osobe s intelektualnim teškoćama, a uvjeti za sudjelovanje su: 8 godina starosti, osoba mora biti identificirana kao osoba s intelektualnim teškoćama, odnosno, s mentalnom retardacijom ili mora imati problema u učenju i kognitivnom razvoju (Dolenec, 2017).

Sportovi koji se održavaju na Specijalnoj olimpijadi su: boćanje, atletika, plivanje, badminton, golf, košarka, kuglanje, nordijsko skijanje, ritmička gimnastika, kajak, judo, biciklizam, jahanje, umjetničko klizanje, kriket, nogomet, rukomet, tenis, stolni tenis, sportska gimnastika, odbojka, dizanje utega, rolanje, snowboard i jedrenje (Mihović, 2018). Specijalna olimpijada gluhih održava se godinu dana prije Olimpijskih i Paraolimpijskih igara (Petrinović, Ciliga 2016).

Slika 7. Specijalna olimpijada

Izvor: <https://archaz.org/>

8. SPORTSKI SAVEZI I UDRUGE OSOBA S INVALIDITETOM U RH

U Hrvatskoj postoji 15 sportskih saveza za osobe s invaliditetom:

- Hrvatski savez boćanja osoba s invaliditetom (HSBI) – osnovan je 2003. godine, a predsjednik Saveza je Damir Juren. Za razliku od ostalih paraolimpijskih sportova boćanje je predviđeno za osobe s najtežim oštećenjima i po tome je ovaj sport specifičan. Boćanje je postalo Paraolimpijski sport 1984. godine. U Hrvatskoj trenutno ima 11 članskih klubova (Pula, Split, Rijeka, Varaždin, Đakovo, Velika Gorica, Požega, Slavonski Brod i dva kluba u Zagrebu). Članovi saveza podijeljeni su u 4 kategorije prema stupnjevima oštećenja: BC1, BC2, BC3 i BC4. Uz ove kategorije postoji i otvorena kategorija u kojoj se osobe s invaliditetom mogu rekreativno natjecati i sudjelovati. Kategorije osoba određuje kategorizacijski tim s licencom i to pod BISFed pravilima, koji je sastavljen od liječnika, fizioterapeuta i treće stručne osobe u boćanju (Hrvatski paraolimpijski odbor, 2017).
- Hrvatski športski savez slijepih – osnovan je 1997. godine, a predsjednik saveza je Villiam Jelusić. Savez trenutno ukupno ima 24 člana, odnosno sportske klubove/udruge za slabovidne i slijepe osobe, a udruge se nalaze u Zagrebu, Karlovcu, Osijeku, Vinkovcima, Slavonskom Brodu, Požegi, Koprivnici, Virovitici, Varaždinu, Čakovcu, Krapini, Sisku, Bjelovaru, Puli, Rijeci i Zadru. Članovi saveza mogu se natjecati u više sportova koji su prilagođeni slijepim i slabovidnim osobama, a tu su uključeni: šah, kuglanje, pikado, judo i *goalball*. Postoji i organizirano državno prvenstvo za sve navedene sportove. Veliki broj članova bavi se kuglanjem i pikadom (Hrvatski paraolimpijski odbor, 2017)
- Hrvatski atletski savez osoba s invaliditetom (HASOSI) – osnovan je u kolovozu 2006. godine s ciljem poticanja, promicanja i unaprjeđenja atletskog sporta osoba s invaliditetom u Hrvatskoj. Predsjednik saveza je Tomislav Krističević. Savez danas čini 15 redovnih članica i 5 pridruženih te preko 200 registriranih atletičara iz cijele Hrvatske. Atletičari iza sebe imaju brojne uspjehe na međunarodnim natjecanjima, a u najuspješnije ubrajaju se nastupi na Paraolimpijskim igrama 2008. godine u Pekingu. Među najuspješnije paraatletičare uključeni su: Mikela Ristoski, Velimir Šandor, Darko Kralj, Antonija Balek, Branimir Budetić, Zoran Talić, Ivan Katanušić i Ivan Černi (Hrvatski atletski savez osoba s invaliditetom, 2022).

- Hrvatski paraodbojkaški savez – natjecanja u sjedećoj odbojci. Savez je osnovan 2006. godine, a predsjednik saveza je Dragan Matanić. Vizija Svjetske federacije za odbojku osoba s invaliditetom je raznolikost, inkluzija te prihvaćanje svih kroz para odbojku, a misija je financirati rast, razvoj i održavanje natjecanja za osobe s tjelesnim oštećenjima kojima se mijenja život te također rješavanje stigmi vezanih uz invaliditet i poticanje inkluzije u društvu (Jakopović, 2022). Među najpoznatijim natjecateljima u sjedećoj odbojci je hrvatska reprezentativka Maja Drobnjaković koja je ujedno i članica Udruge osoba s amputacijom grada Zagreba i Zagrebačke županije. Bolnica u Božidarevićevoj ulici začecé je sjedeće odbojke u Hrvatskoj.
- Hrvatski paraplivski savez - osnovan je 2006. godine, a predsjednik saveza je Roberto Zidar. Savez čini 13 punopravnih klubova članica te jedan pridruženi član. Savez provodi plivačke programe, organizacije natjecanja i prijave međunarodnih natjecanja. Glavni ciljevi saveza su: „razvitak i promicanje plivačkog sporta za osobe s invaliditetom na području Hrvatske, stvaranje uvjeta za postizanje vrhunskih dometa u plivačkom sportu za osobe s invaliditetom, širenje plivačkih aktivnosti osobito kod djece i mladih, ostvarivanje međunarodnih sportskih veza te suradnje, promicanje odgojnih zadaća u sportu u duhu fair-play-a, razumijevanja, tolerancije i odgovornosti kroz bavljenje plivačkim sportom, širenje paraolimpijskih ideala te jačanje paraolimpijskog pokreta“ (Hrvatski paraplivski savez, 2022).
- Hrvatski savez košarke u kolicima – nacionalni je savez osoba s invaliditetom koji okuplja udruge i klubove košarke u kolicima. Osnovan je 2007. godine na inicijativu tri kluba. Predsjednik Saveza je Ivica Vujica, a savez je osnovan s ciljem promicanja, poticanja i unapređenja košarke u kolicima. To je timski sport osoba s invaliditetom koje imaju minimalna tjelesna oštećenja, a najčešće su to oštećenja kralježnice i donjih dijelova ekstremiteta (paraplegija, paraliza, parapareza). Specifičnost ovog sporta je ta da su pravila prilagođena kolicima obzirom da ih sportaši koriste kao noge (Hrvatski savez košarke u kolicima, 2022).
- Hrvatski streljački savez osoba s invaliditetom - osnovan je 2009. godine, a predsjednik je Stanko Piljak. Savez broji 9 stalnih članica i 4 pridružene. Registrirano je oko 50 aktivnih članova koji se natječu na prvenstvu Hrvatske (Hrvatski streljački savez osoba s invaliditetom, 2022).
- Hrvatski skijaški savez osoba s invaliditetom - osnovan je 2007. godine, a predsjednik je Petar Vlaić. Osnovan je kao nacionalni savez skijaških klubova osoba s invaliditetom čiji se članovi bave skijanjem. Savez okuplja klubove ili saveze sportaša svih kategorija

invaliditeta koje se bave skijanjem u Hrvatskoj. Glavni ciljevi saveza su: „razvijanje i unapređivanje skijanja za osobe s invaliditetom u Hrvatskoj; unapređenje zdravlja, rehabilitacija te sportska rekreacija osoba s invaliditetom kroz skijašku aktivnost; razvijanje i unapređivanje međusobne suradnje članica; organizacija rada hrvatske skijaške reprezentacije osoba s invaliditetom; širenje mogućnosti za osobe s invaliditetom u cilju sudjelovanja u raznim oblicima natjecanja i sportske rekreacije u skijaškom sportu i njihovog pristupa programima treninga s ciljem poboljšanja njihove vještine, vođenje brige o natjecateljima i trenerima, članovima paraolimpijske reprezentacije alpskog skijanja, *snowboarda* i nordijskog skijanja za osobe s invaliditetom“ (Hrvatski skijaški savez osoba s invaliditetom, 2022).

- Hrvatski savez tenisača u kolicima - osnovan je 2008. godine, a predsjednik je Ivan Karačić. Tenis u kolicima danas je najbrže rastući te se smatra jednim od najatraktivnijih sportova za osobe s invaliditetom. Igranje tenisa u kolicima razvijalo se od rekreativnog do vrhunskog, a danas se igra u više od 120 zemalja svijeta, na svim kontinentima. Savez broji 5 članica, odnosno pet klubova koji se nalaze u Zagrebu, Slavanskom Brodu i Rijeci (Hrvatski teniski savez, 2022).
- Hrvatski parastolnoteniski savez – osnovan je u kolovozu 2006. godine kao Hrvatski stolnoteniski savez osoba s invaliditetom, a naziv se promijenio 2019. godine. Savez predstavlja nacionalni savez stolnoteniskih klubova i savez osoba s invaliditetom čiji se članovi bave stolnim tenisom. Predsjednik saveza je Dragan Rakić. Postoji 11 punopravnih članica i 6 pridruženih. Savez potiče klubove na organizaciju što više natjecanja posebice u konkurenciji mlađih dobnih skupina, ali i na osiguravanje što boljih uvjeta treninga osobama sa svim kategorijama invaliditeta (Hrvatski parastolnoteniski savez, 2022).
- Hrvatski konjički savez osoba s invaliditetom je nacionalni savez konjičkih klubova, udruga i saveza osoba s invaliditetom čiji se članovi bave dresurnim i drugim sportskim jahanjem, a osnovan je 2015. godine s ciljem promicanja, razvitka i unapređenja konjičkog sporta osoba s invaliditetom na nacionalnoj razini i u inozemstvu. Predsjednik je Zlatko Kavur, a savez broji 11 članica (Hrvatski konjički savez osoba s invaliditetom, 2022).
- Hrvatski karate savez osoba s invaliditetom nacionalni je sportski savez u karate sportu osoba s invaliditetom u koji se udružuju u skladu sa zakonima registrirane karate sportske udruge i sportska društva osoba s invaliditetom (para karate klubovi) i u skladu sa zakonom registrirani karate sportski savezi osoba s invaliditetom gradova, županija i

grada Zagreba u Hrvatskoj. Osnovan je 2011. godine, a predsjednik je Danijel Kūfner. Kroz savez se potiče i nadgleda karate, sport i rekreacija osoba s invaliditetom, utvrđuje se razvojna politika karate sporta i rekreacije osoba s invaliditetom u Hrvatskoj (Hrvatski karate savez, 2020).

- Hrvatski para taekwondo savez je nacionalni sportski savez taekwondo klubova osoba s invaliditetom. Djelovanjem saveza potiče se i promiče para taekwondo sport osoba s invaliditetom, usklađuju se aktivnosti članica, organiziraju se i provode natjecanja, uređuju se sva pitanja u vezi sa statusom, pravima i obvezama sportaša s invaliditetom te drugih sportskih djelatnika. Osnovan je 2019. godine, a predsjednik je Kristijan Škravan. Broji 7 punopravnih članica i 11 pridruženih (Hrvatski para taekwondo savez, 2022).
- Hrvatski šahovski savez osoba s invaliditetom - osnovan je 2021. godine, a predsjednik je Marko Zuntra. Trenutno broji deset klubova, a registrirano je 200 članova. Šah predstavlja jedan od rijetkih sportova u kojem se ravnopravno, uz druge sportaše, mogu natjecati i osobe s najtežim oblicima invaliditeta. Iako šah nije paraolimpijski sport, sportaši ostvaruju sjajne rezultate na svjetskim i europskim natjecanjima, no zbog nedostatka potpore vlastitog saveza često nemaju financijsku i logističku podršku. Dugogodišnjim nastojanjima da se osnuje savez, inicijativu preuzimaju tri šahovska kluba koji su ujedno i osnivači (Hrvatski šahovski savez osoba s invaliditetom, 2022).
- Sportska udruga Veliko srce za djecu i osobe s intelektualnim teškoćama osnovana je 2013. godine u Koprivnici. Udruga broji oko 70 članova djece, mladih i odraslih osobama s intelektualnim i drugim teškoćama u razvoju. Glavni cilj udruge je omogućiti djeci i ostalim osobama dnevno bavljenje sportom i rekreacijom (Sportska udruga Veliko Srce, 2022).
- Udruga roditelja djece i osoba s invaliditetom „MALI PRINC“ osnovana je 2007. godine u Ivanić-Gradu s ciljem zaštite i promicanja zajedničkih humanitarnih, zdravstvenih, obrazovnih, kulturnih, socijalnih, informacijskih, sportskih, rekreacijskih i drugih prava i interesa, te sudjelovanja u razvoju lokalne zajednice i kreiranju politike za osobe s invaliditetom u lokalnoj zajednici. Svojim osnutkom Udruga je započela rad u lokalnoj zajednici na rješavanju mnogobrojne problematike roditelja djece s teškoćama u razvoju i osoba s invaliditetom. Udruga organizira društvene, kulturne, zabavne, sportske i rekreativne aktivnosti za djecu s teškoćama u razvoju i za osobe s invaliditetom (Mali Princ, 2022).

9. ZAKLJUČAK

Sport osoba s invaliditetom nema lijepu povijest. Kroz rad se moglo vidjeti kako su se ljudi kroz povijest odnosili prema takvim osobama, kako su ih mučili, odbacivali i rješavali su ih se, kako s njima ne bi imali problema - smatrali su ih bezvrijednima.

Smatra se da se prema osobama s invaliditetom treba odnositi jednako kao i prema svakoj drugoj osobi, oni su kao i svi, željni pažnje, žele biti uključeni u društvo, u sport i rekreaciju, vole raditi i sposobni su za sve. Imaju posebnu narav i pozitivu u sebi i po tome su jedinstveni. Osobe s invaliditetom trebaju biti uključene u sve aktivnosti, u društvo, u svaku sportsku aktivnost jer kroz sport oni stječu samopouzdanje, osjećaju se vrijednima, osjećaju da su napravili nešto dobro i korisno. Sve to im daje snagu, vjeru, motivaciju za dobar i kvalitetan život. Nažalost i danas postoje ljudi s predrasudama i osudama prema osobama s invaliditetom. Dan danas postoje diskriminacije i odbacivanja iz društva samo zato što su drugačiji, ali oni su jaki kao i svi samo uče na drugačiji način, rade određene stvari drugačije, imaju veliku količinu ljubavi i topline u sebi.

Poruka koja bi se mogla uputiti ljudima i nada da će se to sve promijeniti u pozitivnom smjeru mogla bi glasiti: „Nemojte odbacivati osobe s invaliditetom, uključite ih u svaku aktivnost koju radite, uključite ih u društvo i u društvene zajednice, oni ne traže puno, a bit će vam jako zahvalni jer svi su jedno i treba se prihvatiti svakoga bez obzira kakav je.“

Ljepota svakog čovjeka dolazi iz njegove nutrine, ne treba ju doživljavati na prvi pogled, prema vanjskom izgledu. Ispružena ruka, pogled duboko u oči i riječ ohrabrenja je najmanje što svatko od nas može učiniti za čovjeka u blizini, u potrebi ili s invaliditetom.

10. LITERATURA

- Bartoš, A. (2016). Sociološko-kineziološki pristup sportskoj rekreaciji u resocijalizaciji osoba s invaliditetom. *Media, culture and public relations*, 7(1), 71-78. Izvor: <https://hrcak.srce.hr/>
- Bilić, N. (2022). 'TJELESNA AKTIVNOST I SPORT KROZ POVIJEST UMJETNOSTI: PRASTARI I STARI VIJEK', *ERS*, 31(44), str. 31-35. <https://doi.org/10.54478/ers.31.44>
- Brittain I. (2016). *Kratka povijest razvoja sporta za osobe s invaliditetom u Europi*. Coventry University, UK. <http://sportetcitoyennete.com/>
- Čustonja Z., Škergo D. i sur. (2022.). *Strategija razvoja parasporta u Republici Hrvatskoj 2022. – 2030*. Zagreb: Hrvatski paraolimpijski odbor. Izvor: <https://www.hpo.hr/>
- Dadić, M., Bačić, A., Župa, I. i Vukoja, A. (2018). Definiranje pojmova invaliditet i osoba s invaliditetom. *Hrana u zdravlju i bolesti, Specijalno izdanje (10. Štamparovi dani)*, 64-66. <https://hrcak.srce.hr/218629>
- Dolenc A. (2014.). *Sport osoba s invaliditetom (Doktorski rad)*. Sveučilište Međimurje, Čakovec. Izvor: <https://zir.nsk>
- Gizdić, J. i Lugarić, D. (2014). *Polu stoljeća hrvatskog paraolimpizma*. Zagreb: Hrvatski paraolimpijski odbor.
- Heimer S. (2018.). *Zdravstvena kineziologija*. Medicinska naklada: Zagreb. str. 180 - 185.
- Hrvatski atletski sportski savez osoba s invaliditetom (2022). *O nama*. <https://www.hasosi.hr/o-nama/>
- Hrvatska enciklopedija (2022). *Olimpijske igre*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Izvor: [/www.enciklopedija.hr](http://www.enciklopedija.hr)
- Hrvatska enciklopedija (2022). *Šport*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Izvor: [/www.enciklopedija.hr](http://www.enciklopedija.hr)
- Hrvatski karate savez (2020). *Statut Hrvatskog karate saveza osoba s invaliditetom*. <https://karate.hr/web/parakarate.php>

- Hrvatski konjički savez osoba s invaliditetom (2022). O Savezu. Izvor: <https://www.hksoi.hr/o-savezu>
- Hrvatski paraolimpijski odbor (2015). Statut Hrvatskog paraolimpijskog odbora. Izvor: <https://www.hpo.hr/>
- Hrvatski paraolimpijski odbor (2017a). Hrvatski savez boćanja osoba s invaliditetom. Izvor: [https://www.hpo.hr/novosti /](https://www.hpo.hr/novosti/)
- Hrvatski paraplivnički savez (2022). O savezu. <https://www.hpsoi.hr/o-savezu> (preuzeto 12. kolovoza 2022.).
40. Hrvatski parastolnoteniski savez (2022). Osnovne djelatnosti. <https://www.hpsts.hr/> (preuzeto 12. kolovoza 2022.). 41. Hrvatski Para Taekwondo Savez (2022). Savez. <https://hpts.hr/savez-hrvatski-para-taekwondo-savez/> (preuzeto 12. kolovoza 2022.).
- Hrvatski savez košarke u kolicima (2022). O nama. <https://www.hskuk.hr/o-nama/> (
- Hrvatski skijaški savez osoba s invaliditetom (2022). O savezu. <https://hssoi.hr/o-savezu/> (preuzeto 10. kolovoza 2022.).
- Hrvatski streljački savez osoba s invaliditetom (2022). O nama. <https://hssoinv.hr/o-nama/>
- Hrvatski šahovski savez osoba s invaliditetom (2022). O nama. <https://hssosi.hr/o-nama/>
- Hrvatski teniski savez (2022). Hrvatski savez tenisača u kolicima. <https://hts.hr/hrvatski-savez-tenisaca-u-kolicima/>
- International Olympic Committee (2022). <https://olympics.com/ioc/celebrate-olympic-games>
- Jajčević Z. (2010.). Antičke olimpijske igre i moderni olimpijski pokret do 1917. godine. Odjel za izobrazbu trenera Društvenog veleučilišta u Zagrebu: Kineziološki fakultet Sveučilišta, str. 62.- 96. Zagreb.
- Jakopović M. (2022). Paraolimpijski sport u Hrvatskoj (diplomski rad). Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet. Zagreb. Izvor: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:699071>
- Komisija europskih zajednica (2007). Bijela knjiga o športu. Bruxelles: Komisija europskih zajednica.
- Luketić K. i sur. (2017.). Šport osoba s invaliditetom u Rijeci. Brošura.

- Mihović E. (2018). Osobe s invaliditetom i sport (završni rad). Sveučilište u Dubrovniku. Repository of the University of Dubrovnik. Dubrovnik. Izvor: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:155:449315>
- Olympics (2023.). Paralympic games. Izvor: <https://olympics.com/>
- O'Reilly N. (2022.). Sports for individuals with a Physical Disability. Izvor: <https://www.physio-pedia.com/>
- Otočan D.(2021.). Tjelesna aktivnost sportaša s invaliditetom prije i tijekom COVID -19 pandemije (diplomski rad). Repository of the University of Rijeka, Faculty of Health Studies - FHSRI Repository. Izvor: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:184:962449>
- Paris2024. (2022). The history of the Paralympic games. Izvor: <https://www.paris2024.org/>
- Petrinović L., Ciliga D. (2016.). Sport osoba s invaliditetom – skripta. časopis Akvaristi. Izvor: <https://www.academia.edu/>
- Posavec M. (2021). Sport osoba s invaliditetom i fizioterapija (završni rad). Sveučilište Sjever. Varaždin. Izvor: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:122:158447>
- Radišić D., Miletić, M., Berković-Šubić, M., & Hofmann, G. (2017.). Povezanost fizioterapije i sporta osoba s invaliditetom. *Physiotherapia Croatica*, 14(1.), 118-121. Izvor: hrcak.srce
- Silver JR.(2018.). The origins of sport for disabled people. *Journal of the Royal College of Physicians of Edinburgh*, 48(2), 175-180.
- Sinovčić D.(2020.). Pregled uspjeha hrvatskih paraolimpijaca u plivanju (završni rad). Repository of Faculty of Kinesiology, University of Split. Izvor: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:221:309901>
- Soh F. (2018.) – „ Specijalna olimpijada Hrvatske“ Preuzeto sa: <https://pubweb.carnet.hr/>
- Stojanović G.(2021.). Sociološki aspekti sportaša osoba s invaliditetom (završni rad). Repository of the Faculty of Kinesiology Osijek. Izvor: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:265:900107>
- United Nations (2016.). Convention on the Rights of Persons with Disabilities. <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/crpd/pages/conventionrightspersonswithdisabilities.aspx>

Vujnović L. (2021.). Popularizacija sporta (završni rad). Filozofski fakultet. Sveučilište Split.

Vuković S., Trivun (2002.). Antropološki status studenata i rezultatska uspješnost u plivanju.

Williams J. (2015.). Athletes with Disabilities. Izvor: <https://www.physio-pedia.com/>

World ParaVolley (2022). Vision, Mission, Values.
<https://www.worldparavolley.org/foundation/vision-mission-values>

Žeželj P.(2021.). Analiza odnosa okoline prema osobama s tjelesnim invaliditetom (završni rad). Sveučilište Sjever. Varaždin. Izvor: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:122:604249>

POPIS SLIKA

Slika 1. Vrste sportova Izvor: www.yoursportplanner.com

Slika 2. Los Caballos, Španjolska, 10 000 – 9000 g.pr. Kr. Izvor: hrcak.srce.hr

Slika 3. Osoba s invaliditetom Izvor: <https://boom93.rs/>

Slika 4. Prikaz integracije osoba s invaliditetom u socijalizaciju i društvo Izvor:
<http://www.mocznanja.ba/news/ta%C4%8Dka-gledista-sre%C4%87a-i-invalidnost/>

Slika 5. Povijest paraolimpijskih igara Izvor: <https://www.paris2024.org/>

Slika 6. Paraolimpijski simbol Agitos Izvor: <https://www.paralympic.org/>

Slika 7. Specijalna olimpijada Izvor: <https://archaz.org/>

POPIS TABLICA

Tablica 1. Broj sportaša i zemalja sudionika na Paraolimpijskim igrama od 1960. do 2008. godine. Izvor: Izvor: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:128:576480>

Tablica 2. Osvojene medalje hrvatskih paraolimpijaca na Paraolimpijskim igrama. Izvor: autor rada.